

УИҒУН

АСАРЛАР

ОЛТИ ТОМЛИК

АСРЛАР¹

БЕШ ПАРДАЛИ ШЕЪРИЙ ДРАМА

---

¹ Бу асарга Тўхтасин Жалилов ва Холхўжа Тўхтасиновлар музыка ёзган.

ҚАТНАШУВЧИЛАР

Анвар — инженер, Бош тўғон қурилишининг бошлиғи.

Мунаввар — гидротехник.

Заславский Николай Павлович — бош инженер.

Уста

Саркор } сепоячилар

Саодат — Бригадир.

Турсун

Адол } Қурувчилар.

Хосият

Собир

Қодир.

Шерали — бригадир.

Мардон — бахши.

Вакил — Марказкомнинг вакили.

Мухторов — қурилиш бошлиғи.

Маруся — Деррикда ишловчи қиз.

Доктор

Хамшира.

Ширин.

Фарҳод.

Маҳинбону.

Фарёд.

Вазир.

Хисров.

Соқчи.

Мулозим.

Канизак.

Инженерлар, бошлиқлар, қурувчилар,
шаҳзодалар, лашкарбошилар, соқчилар,
мулозимлар, канизаклар, раққосалар,
созандалар, халқ.

БИРИНЧИ ПАРДА

Сирдарё қиргоғи. Тўғрида Фарҳод тоғи, узоқдан Ширинсой, ундан нари «Қасри Ширин»нинг харобалари, ундан нари ясов тортиб юксалган тоғлар силсиласи кўринади. 1943 йилнинг қаҳратон қиши. Бекободнинг машҳур шамоли забтига олган, қор тўзонларини кўкка созуриб ўйнайди. Пастда, чуқурликда Сирдарё оқмоқда. Саҳна бўш. Ваҳший табиат ва унинг ёввойи шовқинларидан бўлак ҳеч нарса йўқ. Ҳамма ёқни бўрон ва дарё шовқини қоплаб олган. Асабий ва кескин музика пайдо бўлади ва табиатнинг шовқинига қўшилиб янграйди. Бир оздан сўнг, узоқдан табиат шовқинини босиб, хор садоси эшитилади. Хор аста-секин кучая боради, яқинлашади ва барала эшитила бошлайди. Саҳнадан ясов тортиб, аскарчасига саф-саф бўлиб, қўлларидан байроқлар, доҳийларнинг расмлари, кетмон, бел, кирка, замбил ва бошқа иш қуроallarини кўтарган қурувчилар ўта бошлайди.

Хор

Чорлади Ватан, йўллади Ватан,
Келдик ўлканинг ботир эрлари.
Меҳнатимиздан гулга кўмилгай
Бахтли ўлканинг шонли ерлари.

Аҳдимиз улуғ, ғайратимиз зўр,
Биз замонанинг марди, шерлари.
Меҳнатимиздан нурга чўмилгай
Голиб ўлканинг шонли ерлари.

Ватан буюрди: нурга нур қўшинг,
Ленин орзусин келтиринг бажо,
Кўрсатинг жаҳонларга мўъжиза,
Сир қучоғидин чақнасин зиё.

Ватан буйруғин келтириб бажо
Ёвни эткумиз ер билан яксон.
Улкани нурга, гулга кўмамиз,
Бўлсин аҳдимиз дунёга достон.

Халқ ўтиб кетади. Хор узоқлаша бориб, аста тинади. Сўнг
тўда-тўда бўлиб ва якка-якка орқада қолганлар ўта бошлайди.
Шамол, қор тўзони юришга имкон бермайди. Мун а в в а р киради. У
чарчаган, огир юради. Соё томондан А н в а р чиқади. Мунаввар
тойиб кетади. Анвар уни суяб қолади.

А н в а р

Кечирасиз.

М у н а в в а р

(лоқайд)

Раҳмат.

А н в а р

(пасти кўрсатиб)

Қаранг, жаҳаннам.

М у н а в в а р

Жаҳаннам ҳам кўринмайди кўзимга.

А н в а р

Бошингизга бирор кулфат тушдими?

М у н а в в а р

Икки акам қурбон бўлди.

(Йиғлайди.)

А н в а р

Йиғламанг!

Ҳамминг ҳам бошида бор бу савдо.

Йиғи ҳеч вақт дардга даво бўлмас.

Сизу бизга йиғи эмас, душмандан
Қасос олиш муносибдир.

М у н а в в а р

(йиғидан тўхтайтиди)

Шубҳасиз.

Шунинг учун мени жангга юборинг,
Қиличимни белаёт душман қонига,
Деб, илтижо қилсам, жангга юбормай,
Мени бунда йўладилар.

А н в а р

Жуда соз.

Бу ерда ҳам улуг жанг бор, жабҳа бор.
Фарҳод ГЭСни қуриб юртга нур берсак,
Бу ҳам ёвга зарба бўлур омонсиз.

М у н а в в а р

Шундай... Узр, мен инженер Анварни,
Қайдан топсам бўлар экан?

А н в а р

(кулади)

У киши

Янглишмасам, қаршингизда турибди.

М у н а в в а р

Вой, сизмисиз?

А н в а р

Худди ўзи.

М у н а в в а р

Бўлмаса,

(Енидан қоғоз чиқариб, Анварга беради.)

Мени сизга юбордилар.

Анвар

(хатни ўқийди)

Кўп яхши.

Гидротехник, Мунаввархон... Жуда соз.

Дарё томондан бир гала инженер, техниклар билан
Заславский чиқади.

Заславский. Анвар, қаёққа кетиб қолдинг? (Мунавварни кўриб.) А... бу ёқда оҳанрабо бор экан-да.

Инженерлар кулишади. Мунаввар ноқулай вазиятда.

Зарарсиз... зарарсиз... (Инженерларга.) Сизлар штабга бора туринглар. Ҳа... ҳалиги нуқсонлар назарга олинсин. Проектлар тузатилсин!

Инженерлар кетишади.

Танишингизми?

Анвар. Ҳозир танишдик. Танишинглар. Бу киши Фарҳод ГЭС қурилишининг бош инженери Николай Павлович Заславский. Бу киши гидротехник Мунаввархон...

Мунаввар (Заславскийга қўл беради). Холдорова.

Заславский (ҳазиллашади). Бу ерда иш оғир бўлади-ку?

Мунаввар (кулади). Зарарсиз... Шимолий Тошкент каналида ишлаб, оғирчиликларга ўрганиб қолганман.

Заславский. О... Демак, сиз, ҳали ҳеч қандай оғирчиликни кўрмапсиз. Шимолий Тошкент канали билан Фарҳод ГЭСни тенглаштириб бўладими? Пашшани филга тенглаштиргандай гап. Ҳатто, Катта Фарғона каналини ҳам Фарҳодга тенглаштириб бўлмайди. Бундай қурилиш ҳали Ўзбекистонда бўлган эмас. Биз тарихда биринчи марта Сирдарёни бўғмоқчимиз. Ўзбекистон Днепро ГЭСини қурмоқчимиз. Бу гоят катта ва мураккаб қурилиш. Бу қурилиш биздан зўр куч ва катта техника талаб қилади. Ҳолбуки, куч ҳам, техника ҳам урушда. (Пастга, дарёга

тикилиб.) Оғир бўлади. Дарёнинг суръатига қаранг, худди отилган ўққа ўхшайди. Ҳа, жуда оғир бўлади, деярлик қўл билан бўғишга тўғри келади. Лекин бўғамиз! (Мунавварга.) Нима дедингиз?

Мунаввар. Албатта бўғамиз.

Заславский. Худди мана шу ердан бўғамиз. Бош тўғон шу ерга қурилади. (Анварга.) Ҳа, ўртоқ инженер, ишнинг энг оғири сенинг участканда бўлади. Зарарсиз, кўз қўрқоқ, қўл ботир, дадил бўл! Журъатли бўл, бўлажак бош инженер! (Анвар билан Мунавварни қўлтиқлайди.) Қани, дўстлар, кетдик!

Кетишади. Уста билан Саркор киради.

Саркор. Уста, мени қаёққа олиб келдингиз, асти! Бу ерлар қуш учса қаноти, одам юрса оёғи куядиган ерлар-ку?

Уста. Ҳа, йўлга чиққанда «Қасри Ширин»ни мўлжаллаганмидилар?

Саркор. Э, бунақалигини билсам келмас эдим. Бай, бай, совуғини қаранг-а! Шу ёшга келиб бунақанги совуқни кўрган эмасман.

Уста. Сизни ҳеч ким зўрлагани йўқ. Колхоз мажлисида мен ҳам бораман, деб талабгор бўлиб чиққан ўзингиз.

Саркор. Э, ўша куни мажлисга кечикиброқ келиб қолган эканман. Ҳамма гап ўтиб, сўз ким талабгорга келиб турган экан, илгари «кимда-ким, жангдаги йигитларга мадад бермоқчи бўлса, Фарҳод қурилишига борсин!» деган сўз қулоғимга чалиниб қолган эди. Раис ким талабгор деганда, урушда қон кечиб юрган яккаю ягона фарзандим Солижон кўзимга кўриниб кетдию мен талабгор, деб юбордим.

Уста. Энди пушаймонмисиз?

Саркор. Пушаймонликка пушаймон эмасману, лекин... ахир, бу атрофда бирор бошпана йўғми, пича нафасимизни ростлаб олсак?

Уста. Бор. Нарёғлар шаҳар бўлиб кетган. Бу чойхона дейсизми, бу ошхона дейсизми, бу магазин дейсизми, ҳаммаси муҳайё...

Саркор. Э, бўлмаса тезроқ ўша ёққа ўтайлик!

Уста. Утамиз, шошилманг. Аввал бу жойларни бир таниб қўйинг. Мана бу, рўпарангиздаги Фарҳодтоғ.

Саркор. Ҳо, ўша қадимий эртактаги Фарҳод тоғими?

Уста. Худди ўзи. Анави Ширинсой. Ҳо, узоқда кўринган «Қасри Ширин»нинг харобаси.

Саркор (ҳайратда). Таажжуб!

Уста. Ана, энди пастга қаранг!

Саркор (пастга қараб чўчийди, тисарилади). Вой-вой, оёгингни остида жаҳаннам бор демабсиз-да, Уста! Оз бўлмаса, паққос тушиб кетай деган эканман-а!

Уста (ғурур билан). Сирдарё!

Саркор. Бай, бай, таажжуб... Лекин илгари дуруст-роқ тушунмаган эканман...

Уста. Бу ерда тушунмайдиган ҳеч нарса йўқ. (Сирдарёга имо қилиб.) Дарёни бўғамизу электрстанса қура-миз.

Саркор (таажжубда). Дарёни бўғамиз? Шу Сирдарёни-я?

Уста. Ҳа.

Саркор. Бўғиб бўлмайди. Ўтмиш замонларда ҳам не-не паҳлавонлар ҳамла қилиб бўғолмаган. Қанча-қанча хонлар ҳаракат қилиб эпллолмаган. Оқ пошшо ҳам бир сира уриниб кўрган, аммо уддасидан чиқолмаган.

Уста. Балли-ей, дидингизга! Бизни бориб-бориб ўшаларга тенг қилдингизми? Биз киму улар ким? Унта оқ пошшо, юзта хон, мингта паҳлавон, битта забардаст колхозчининг олдидан ўтавермайдими! Бўғамиз дедик, бўғамиз!

Саркор. Бевотта аждардек буралиб, ғазабланган арслондек сапчиб оқишини қаранг! Қандай қилиб бўғасиз?

Уста. Аскарчасига ишлаймиз, бўғамиз. Москвадан турли-туман машина келади, ишга соламиз, бўғамиз.

Саркор. Ҳеч ақлим олмаётибди.

Уста. Халқнинг кучига ишонасизми?

Саркор. Ишонаман.

Уста. Партияга ишонасизми?

Саркор. Албатта ишонаман.

Уста. Ундай бўлса дарёни бўғишимизга ҳам ишонаверинг!

Кетишади. Бир гала қизлар билан Саодат киради.

Хосият. Ҳой қизлар, Собиржон қани?

Қизлар тўхтаб атрофга қарайдилар.

Саодат. Ҳа-я, йўқ, қаерда қолди экан? Сойдан ўтганда бормиди?

Турсун (кулади). Ҳали бутун бошлик бир одам йўқолиб, нах товонига қолиб юрмайлик.

Адол. Ё шамол учириб кетдимикан?

Қизлар кулишади.

Нега куласиз? Ҳазили йўқ, шамолни қаранг, учирса учириб кетгундек.

Хосият. Ваҳима қилманг, Адолхон! Агар шамол учирса бизни учириб кетарди, у йигит-ку!

Турсун. Садқаи йигит кетсин, ўша... бўш... латта!

Адол. Ўзини ҳам келгиси йўқ эди, Саодатхон бор учун келди-да!

Саодат (кулади). Ҳо, қизи тушмагурлар-э... Ҳазилни қўйинг. Адолхон! У ёқ-бу ёқни қаранглар, топинглар. Адашиб кетгандир.

Адол. Қаёқдан топамиз? Уни топамиз, деб ўзимиз адашиб кетсак нима бўлади?

Хосият. Бўлмаса келинлар, шаттан туриб бараварига чақирамиз.

Адол. Бўпти, келинлар!

Қизлар (баравар чақаришади). Собиржон, ҳой, Собиржон! Собиржон, ҳой, Собиржон!

Собир (узоқдан). Ҳов, дод... ўлдим...

Адол. Ана, айтмадимми. Овози сойдан келяпти. Қани, юринглар!

Адол бошлиқ бирикки қиз кетади.

Турсун (кулади). Ошиқи беқароримни шамол учириб кетди, деб юрагингиз така-пукадир, Саодатхон.

Саодат (кулади). Ўлдими, бутун бошлиқ одамни шамол учириб... Адашган.

Қизлар кулишиб, ҳамма ёғи қорга беланган Собирни олиб келишади.

Хосият. Мана, қанотли Фарҳодни тутиб келдик.

Кулишади.

Саодат. Кулманглар. (Собиржонга.) Қаёқда қолдингиз?

С о б и р (*тараддуддан сўнг*). Шамол учириб кетди.

Қизлар қотади.

Мен бир ўлимдан қолдиму булар яланг кулади.
С а о д а т (*кулдидан аранг тўхтайд*). Кулманглар, кулманглар дейман, қизлар! (*Ўзи кулиб юборади.*)

Қизлар кулишади.

Бас! Қандай қилиб учириб кетди?

С о б и р. Сойнинг лабига энди оёқ қўйган эдим, шамол юлди-кетди. Сойга қараб ғилдирадим. Қўрққанимдан тилим калимага келмай қолди, сизларни чақиролмадим. Хайрият бориб белимдан бир тошга илиниб қолдим, бўлмаса пастга тушиб кетиб чил-чил бўлар эканман.

С а о д а т (*кулади*). Бундан кейин эҳтиёт бўлинг, яна тўловингизга қолиб юрмайлик.

С о б и р. Бундан кейин ёнингиздан бир қадам ҳам жилмайман.

Т у р с у н. Бўйнингизга арқон солиб, Саодатхонга боғлаб қўййликми?

Қизлар кулади.

С а о д а т (*кулдидан зўрға тўхтаб*). Мен, алланималарга ўхшаб, бировнинг орқасидан эргашиб юрадиган одамларни ёмон кўраман.

С о б и р. Нима деб атасангиз атанг, аммо сизга эргашмай иложим йўқ.

С а о д а т. Бу ерга ишлагани келдингизми ё менга эргашиб юрганими?

С о б и р. Эргашиб юриб ишлагани, ишлаб юриб эргашгани...

Т у р с у н. Аммо, Собиржон, сизга тилдан берган!

Қизлар кулишади. Қодир киради.

Қ о д и р. Опалар, Фарҳод шу ерми?

С о б и р. Ҳа, бу ерда нима қилиб юрибсиз?

Қ о д и р. Ўзингиз нима қилиб юрибсиз?

С о б и р. Фарҳодга ишлагани келганман.

Қ о д и р. Мен ҳам.

С о б и р. Сен ҳам? Ёшинг нечада?

Қ о д и р. Ун тўртда.

С о б и р. Ука, ҳали ёшлик қиласан. Уйга бору дадангни айтиб юбор. Бу ердаги ишлар даданг боп ишлар.

Қ о д и р. Дадам урушда бўлса-чи?

С о б и р (*ноқулай вазиятга тушади*). Шундайми? Барибир, ука, уйингга қайт, жабр бўлади. Бу ерда нима ҳам қилардинг?

Қ о д и р. Кейин биласиз, амаки. (*Кетади.*)

Елкасида кирка, бошида сувсар телпак, кўкраги очиқ, бўронни писанд қилмай, дадил, тикка босиб, хиргойи қилиб Ш е р а л и киради.

Ш е р а л и

(*дарё томонга қараб*)

Қўлга олдим олмос теша,
Ғолиб келдим мен ҳамиша,
Ҳо, сувлари зумрад шиша,
Йўл бер, Сирдарё, йўл бер!

Тошлар талқон зарбимдан,
Ерлар ларзон забтимдан,
Тоғлар ўйнар кафтимда,
Йўл бер, Сирдарё, йўл бер!

Наъра тортсам, қилсам хитоб,
Ғайратимга беролмай тоб,
Қучоғингдан чиқар офтоб,
Йўл бер, Сирдарё, йўл бер.

Т у р с у н. Камол топинг!

Ш е р а л и

Салом бердик, шакар қизлар, ой қизлар.

Қ и з л а р

(*таъзим билан*)

Салом.

Саодат

Салом, арслонкелват йигитга.
Ўзларини қаерлардан сўраймиз?

Шерали

Олтин кўлнинг арслониман, шериман.

Турсун

Номингиз ким, яхши йигит?

Шерали

(Қизлар ҳайратда)

Шерали!

Саодат

Олтинкўллик донг чиқарган пахтакор,
Шералими?

Шерали

Худди ўзи, ўргулсин.

Саодат

Бир кўришга хумор эдим, мен сизни.

Шерали

(кўл чўзади)

Кўришайлик!

Кўришадилар.

Номлари ким?

Саодат

Саодат.

Ш е р а л и

Чинободлик Саодатми?

С а о д а т

(кулади)

Топдингиз.

Ш е р а л и

Мен ҳам кўпдан донг чиқарган теримчи,
Саодатни бир кўришга зор эдим.

С о б и р

(кета бошлайди)

Булбулим учди кўлимдан қайга, меҳмонлар
бугун,
Булбулимни йўқотиб кўнглим паришондир
бугун.

(Кетади.)

Ш е р а л и

Беадаблик қилдим чоғи, жўрангиз —
Фигон чекди рашк ўтида ўрганиб.

С а о д а т

Ҳар йиғлоқнинг рашки билан ишим йўқ.
Ҳали бирор кўнгли берган кишим йўқ.
Биз бу ерга ёр ахтариб келмадик,
Фарҳод ГЭСнинг чирогини ёққали,
Мирзачўлга гул таққали келганмиз.

Шу пайт Фарҳод тоғида Мардон пайдо бўлади. Унинг соқоллари оппоқ, кўрниши нуруний, бўрон унинг оқ соқолини юлқиб ўйнайди.
У ҳайкалдек қотиб туриб, пастдагиларга сўзлайди.

Мардон

Хўш келибсиз, янги авлод, зўр авлод.
Очилмаган улуғ сирлар, тилсимлар,
Хазиналар, дафиналар, бойликлар —
Минг йиллардан бери сизни кутарди!
Хуш келибсиз, улуғ авлод, зўр насл.

Қизлар

Бу ким? Дарвиш! Ё тирилган Фарҳодми?
Ё хаёлми, кўзимизни алдаган?

Мардон

Ва на Фарҳод, ва на хаёл. Бахшиман.
Минг йилларнинг орзуси бор бошимда.
Юз йилларнинг қиссаси бор қалбимда.

Саодат

Фарҳод билан маликаи Шириннинг
Қиссасини биласизми?

Мардон

Биламан.

Қизлар

Сўзлаб беринг!

Мардон

Вақти келар сўзларман.

Узоқдан хор садоси эшитилади. Ҳамма қулоқ солади.

Халқ келмоқда Фарҳод ГЭСни қурғали,
Қандай мағрур, маҳобатли наъраси!
Бу халқ жангда ёвни талқон қилган халқ,
Мўъжизалар яратган халқ меҳнатда.
Бу халқ улуғ дохий Ленин қўлидан
Озодликнинг шаробини ичган халқ.

Хор кучаяди. Яқинлашади. Саҳнадан яна саф-саф бўлиб
қурувчилар ўтади.

Х о р

Чорлади Ватан, йўлади Ватан,
Келдик ўлканинг ботир эрлари.
Меҳнатимиздан гулга кўмилгай
Бахтли ўлканинг шонли ерлари.

Аҳдимиз улуғ, ғайратимиз зўр,
Биз замонанинг марди, шерлари.
Меҳнатимиздан нурга чўмилгай,
Ғолиб ўлканинг шонли ерлари.

Саҳнадагилар ҳам хорга қўшилади. Ҳамма ўтиб кетади. Хор аста-секин узоқлаша бориб сўнади. Чироқ ўчиб ёнади. Уша ер, фақат орадан икки кун ўтган. Фарҳод тоғининг ён бағрида штаб бошлиқлари, қурилиш раҳбарлари, Анвар, Мунавварлар турибди. Пастда ишга шайланиб саф-саф бўлиб, буйруқ кутиб халқ турибди. Бўрон авжида. Бўрон товушини босиб дикторнинг овози эшитилади.

Д и к т о р. Қаҳрамон ўзбек халқи! Сен беқасам тўнинг-ни жомакорга алмаштириб, улуғ курашга киришдинг. Сен кекса Сирдарёнинг жиғилдонидан бўғиб, минг йиллик ётоғидан турғизмоқчисан. Уни қўлтиқлаб, ўзинг хоҳлаган йўлдан етакламоқчисан. Унга «сен энди совет юртига тўла хизматкор бўл!» деган буйруқни бермоқчи бўлдинг. Улуғ Ватан олдидаги ўз виждоний вазифангни бажариш учун шонли меҳнат байроғини баланд кўтар! Большевик камарини яна маҳкам боғла! (*Овози тинади, тантанали жимлик.*)

С а о д а т. Ўртоқ инженер, хотин-қизлардан айрим бригада тузиш мумкинми?

А н в а р. Албатта, мумкин.

С а о д а т. Бўлмаса, кечирасизлар, сизлардан берухсат (*қизларни кўрсатиб*) биз хотин-қизлардан бир бригада туздик. Ҳаммамизнинг ҳам урушда биттадан, иккитадан кишимиз бор. Биз фронтчасига ишлаб, жангда юрган ака-укаларимизга ёрдам беришга қарор қилдик.

А н в а р. Жуда соз. Табрик қиламиз.

Қарсак чалади, ҳамма унга эргашади. Мунаввар ёнидан блокнот чиқариб ёза боради.

С а о д а т. Ундан кейин Шерали акамлар, яланг пол-вонлар йиғилишиб гвардиячи бригада тузибдилар, деб

эшитдик. Биз ўша полвонлар бригадасини ижтимоий мусобақага чақирамиз.(Қарсақлар.)

Овозлар. Балли! Яшанглар! Барака топинглар!

Шерали (ҳазиллашиб). Синглим, ўйлаб гапиряпсизми?

Саодат (жиддий). Бўлмасам-чи!

Шерали. Биз билан беллашиш қийину.

Турсун. Бунча кериласиз, полвон, мақтанма ғоз ҳунаринг оз, деган мақолни эшитганмисиз?

Қизлар кулади.

Шерали. Яхши қиз, ўйламай сўзлаган оғримай ўлар, деган мақол ҳам бор-а?

Йигитлар кулади.

Анвар. Ҳазилни бас қилайлик, хўш, нима дейсиз, Шерали?

Шерали. Тайёрмиз, шартларини айтсинлар.

Саодат. Кундалик топшириқни беш юз процентдан қилиб бажариш!

Шерали. Қабул қиламиз.

Қарсақ.

Уста. Саркор, биз ҳам битта-яримтани мусобақага чақирмаймизми?

Саркор. Мен сизни мўлжаллаб турипман, уста.

Уста. Чакки қиласиз, Саркор, букиб қўяман.

Саркор. Эй майли, букилсам сиздан букилай, Уста. (Анварга.) Ўғлим, мен ҳам манави қўшним, уста Жалолни мусобақага чақираман.

Анвар. Шартингиз?

Саркор. Қанчадан бўлсин, Уста?

Уста. Чақирган сиз, сиз биласиз-да!

Саркор (ўйлаб). Юз элликка!

Уста. Ҳимматингизни паст қилманг. Икки юзга!

Саркор. Майли, ёзилсин!

Ҳамма кулиб, уларни маъқуллайди.

Қодир. Мумкинми, ўртоқ инженер.

Анвар. Марҳамат.

Қодир. Мен (қўли билан Собирни кўрсатиб.) Ҳованови амакимни мусобақага чақираман.

С о б и р (безовта). Кимни? Меними? Йўқ, йўқ... Тўғри келмайди.

А н в а р. Нега?

С о б и р. Э, ахир, тенг-тенги билан-да. Мен шу бола билан мусобақа ўйнайманми?

Қ о д и р. Аввал мени ютинг, кейин чиранинг, амаки.

Халқ чапак чалиб юборади.

О в о з л а р. Тўғри! Қандингни ур! Боплади!

С о б и р (тутақиб). Хўп, шартингни айт!

Қ о д и р. Кундалик топшириқни уч юз процентдан бажариш ва қурилиш охирига қадар иккита янги ҳунар ўрганиш.

С о б и р. Хўп, топшириқни ошириб бажаришни қабул қиламан. Яна иккита янги ҳунар деганинг нима деганинг?

Қ о д и р. Кейин биласиз.

С о б и р (бўғилиб). Э, мен бу болани кейин биласиздан чиқиб қолдим!

Қ о д и р. Дангал жавоб беринг, шартларимни қабул қиласизми, йўқми?

А н в а р (кулиб). Ҳа, дангал жавоб беринг.

С о б и р (зарда билан). Хўп, қабул қилдим!

Қарсак. Мухторов, Заславский билан бирга Марказкомнинг вакили киради. Улар тоғнинг ён бағрига чиқадилар.

Мухторов. Ўртоқлар! Бугун 1943 йил 10 февраль, ўзбек халқининг тарихида шарафли кунлардан биридир. Бугун Фарҳод қурилишида иш бошланади, Ҳозир ўн уч километр трасса бўйлаб, олтиш етти минг азамат қўлларига қуроallarини олиб, буйруқ кутиб турибди. Иш бошланиш олдидан ота икки оғиз сўз сўзламоқчи.

Қарсак.

В а к и л.

Ўртоқлар, сиз кўп бахтиёр кишиларсиз. Сиз шонли Ва тарихий вазифани шараф билан ўтайсиз.

Меҳнатингиз соясида икки буюк муаммо—

Ҳал бўлади: бири — ташна Мирзачўлга сув бериш, Иккинчиси Фарҳод ГЭСнинг чироғини ёндириш.

Ширин орзу қилганидек, чўлни бўстон этамиз
Ва Фарҳоднинг нури билан ёритамиз саҳнини.
Бу мўъжиза. Бу минг йиллик афсонанинг ниҳоят
Ҳақиқатга айланиши! Бу минг йиллаб халқимиз
Орзу қилиб етолмаган эзгу ният, саодат.
Бу янгидан юзлаб қишлоқ, минглаб чаман, минглаб
боғ,

Яна миллион-миллион тонна пахта, ғалла демакдир.
Бу заводлар томирига янги қувват, янги қон,
Колхозларга минглаб янги машиналар демакдир.
Биродарлар! Ватанимиз яна кўпроқ гулласин,
Яна ҳам зўр, қудратлироқ бўлсин Совет давлати.
Жондан азиз юртимизда битта ҳам ёв қолмасин.
Зафар билан қайтиб келсин жангда юрган ботирлар,
Деган одам кеча-кундуз аямасин кучини!
Шонли меҳнат жабҳасида қозонилган ҳар ютуқ,
Жангда юрган ботирларга мадад бўлур, куч булур,
Ҳар бир кетмон тупроғингиз ёв қабрига тортилган
Тупроқ бўлур. Ғалабанинг соатлари яқиндир!

Қарсақлар.

М у х т о р о в (соатига қараб). Ўртоқлар, тайёрланинг!
Ҳозир сигнал берилади.

Тантанали жимлик, бир оздан сўнг узоқдан тўп отилганга ўхшаш
маҳобатли портлаш товуши эшитилади. Бу иш бошлашга сигнал.
Сўнг бараварига карнай-сурнай, ноғора овозлари эшитилади.

Қани, азаматлар, ишга!

Ҳамма саф-саф бўлиб бориб ишга тушади.
Шовқин, музыка.

П а р д а

ИККИНЧИ ПАРДА

Дарё ёқаси. Ойдин кеча. Маҳобатли Сирдарё ойдинда ярқираб оқмоқда. Баҳор. Лола вақти. Узоқда Бош тўғон қурилишининг панорамаси кўринади. Проектор ва ҳаракатдаги машиналарнинг чироқлари ялтирайди. Машина ва экскаваторларнинг товуши ва онда-сонда ишга ундаган бақриқлар, қўшиқлар, кулгилар эшитилади. Тунги смена ишда. Фарҳод тоғи хийла кичрайиб қолган. М у н а в в а р қирғоқдаги катта ўтириб дарёни томоша қилмоқда. Қўлида гулдаста.

М у н а в в а р

Дарёдан оқиб келодур шода-шода марварид
Сарф этиб озода меҳнат марварид қилдим харид,
Марваридларни сочармиз Мирзачўлнинг боғига,
Янги жаннатлар қуармиз дарёнинг ҳар ёғига.
Халқ учун хизматда бўлдик, бизга зўр бахтдир агар
Шонли тарих номимизни ёзса Фарҳод тоғига.

Гул ушлаб А н в а р киради. Мунаввар қўзғалмоқчи бўлади.

А н в а р

Қўзғалма ҳеч! Ўтиришинг чиройлик,
Худди Ширин ўтиргандай қирғоқда.

М у н а в в а р

Назаримда Ширин анча ўтирди.
Аммо Фарҳод ҳаял қилди.

Анвар

Беш минут
Шунча узоқ туюлдими Ширинга?

Мунаввар

Бундан кейин Ширин учун Фарҳодсиз
Утган ҳар бир минут йилдек туюлар.

Анвар

Кечир, пича ҳаялладим гул териб.

(Мунавварга гул беради.)

Мунаввар

Рости билан, Ширин балки шу ерда,
Менга ўхшаб Фарҳодини кутгандир.
Аммо шўрлик муродига етолмай
Фарёд чекиб, лахта қонлар ютгандир.
Қулоқ солсам худди дарё бағридан
Эшитилган каби Шириннинг доди...
Қаранг, дарё кўз ёшига ўхшайди.
Дарҳақиқат, бу сув эмас, бу минглаб
Асрларнинг оқиб келган кўз ёши.

Анвар

Сув эмас, рост, эриб оққан марварид.
Сув эмас, рост, сир сақлаган хазина,
Қўйни тўла сонсиз бойлик, қудрат, нур!

Мунаввар

Рост, сув эмас, минг йилларким сир тўла
Хазиналар сақлаб келган аждарҳо.
Аждарҳоким, минглаб насл уриниб,
Бир дона дур ололмаган офзидан.

Анвар

Энди эса «аждар» бизга бўйсунар!

(Қурилиш панорамасига қараб.)

Қара, қандай ажойиб бир манзара!
Бу ер бино бўлиб бундай чиройга
Эга бўлган эмас сира... Кечаги —
Кўҳна қиргоқ, ёввойи ер йўқ энди.
Қара, Фарҳод тешасига чап бериб,
Ушалмаган ўжар тошлар, ўжар тоғ
Зарбимиздан кун тигига дуч келган,
Муз сингари аста эриб бормоқда
Халқимизнинг қудратига қойил бўл!

(Дарё бўйлаб нари кетишади.)

Гул териб, қандайдир бир ашулани гинғиллаб Саркор киради.
Узоқлашиб кетаётган Анвар билан Мунавварга ҳавас билан тики-
лади ва ниманидир маъқуллаб бош ирғайди.

Саркор (гинғиллаб). Жонона ўзинг ёлғиз...

Уста киради.

Уста. Янгилик!

Саркор. Қанақа янгилик, Уста?

Уста (кулади). Етмишга кирган чолнинг оғзидан
«жонона» сўзи чиқса янгилик бўлмайдими?

Саркор. Э... бу шунчаки ашула...

Уста. Ухламай, бу ерларда нима қилиб юрибсиз, ёш-
ларни ҳуркитиб, Саркор?

Саркор. Гул териб юрибман...

Уста. Яна янгилик!

Саркор. Нега, энди, бугун ҳамма нарса сизга янги-
лик бўлиб кўринаверади, Уста? Таажжубланманг, ёшлик-
нинг қазосини адо қилмоқчиман...

Уста (ўйчан). Ҳа... ёшлик... қазо бўлган ёшлик...

Саркор. Уста, бир оз шошилиброқ дунёга келиб қол-
ган эканмиз, айти яшайдиган вақтда қариб қолдик. Ҳе,
дариг...

Уста. Меҳнатга зўр беринг, одамни меҳнат ёшарти-
ради. (Қурилиш манзарасига қарайди.)

Саркор. Ҳай, ҳай! Бу манзарани, бу дабдабани
Сукрот ҳаким келиб кўрса ҳанг-манг бўлиб қолади-я! Рост-
дан шу ишларни ўзимиз қилдикми, Уста!

Уста (мағрур). Бўлмаса-чи!

Саркор. Ўйлаб қарасам, жуда зўр эканмиз, Уста.

Уста. Ўша зўрлигимиздан-да, фашистни букиб қўйдик.

Саркор. Э, фашистни қўя тулинг, бўганича бўп қолди. (Қурилишни кўрсатиб.) Мана буни айтинг! Лекин шу ишни ўйлаб чиқарган донишманднинг отасига минг раҳмат! (Пауза.) Уста, эшитувдингизми, иш бошланишдан аввал баъзи одамлар шубҳа қилган эканлар. Бўмаган гап, дарёни бўғиб бўмайди, деб сасишган экан.

Уста. Янглишмасам, бу гапларни ўзларидан эшитувдим шекилли.

Саркор. Э, мени қўя тулинг, мен тушунмасликдан айтган эдим. Мен, тушуниб туриб шубҳа қилганларни айтаётиман.

Уста. Улар тушуниб тушунмаганлар.

Саркор. Бу илмоқдор гапингизни нима деб тушунсак бўлади?

Уста. Бу гапимнинг маъноси шуки, улар ўқиган, тушунган, аммо халқнинг қудратига тушунмаган одамлар. Улар ўйлайдики, биз ўша, қиссайи Фарҳоду Ширин замонасидаги кўҳна халқмиз. Аммо номаъқул ўйлайдилар. Биз ҳозир у халқ эмасмиз! Дуруст, аввал ҳам ўзбак эдик, ҳозир ҳам ўзбакмиз. Лекин у ўзбак билан бу ўзбакнинг фарқи катта! Илгариги ўзбак бўстонлар яратиб чўлда қолган, боғ ўстириб мевасиз қолган, экин экиб оч қолган, пахта экиб яланғоч қолган, елкасида хонлар, амирларнинг қамчиси ўйнаган, бахти қора ва хор ўзбак эди. Ҳозирги ўзбак қулликдан қутулган, бахтини топган, йўлини таниган, манглайини Ленин силаган ўзбак! Ҳозирги ўзбак улуғ Ленин партиясининг парваришида, буюк рус халқининг қанотида вояга етган, Катта Фарғона каналидай дарё қазиб дунёга донги кетган ўзбак. Бугина эмас, Саркор, кечаги, урушдан аввалги ўзбак билан бугунги ўзбакнинг ҳам фарқи бор. Кечаги ўзбак билан бугунги ўзбакнинг фарқини билмоқчи бўлганлар Фарҳод қурилишини келиб кўрсин! Буни фаҳмига етмаганлар, халқимизнинг қудратини тушунмаганлар, ҳеч нарсага тушунмаганлардир. Аммо бахтимиздан бўлиб, бунақа тентаклар оз.

Саркор. Шундай Уста, шундай... Энди ўша шубҳагўйлар бу ерни келиб кўрсалар нима дейишар эканлар? Бу иншоотларни кўриб шармандан шармисор бўлмасмикинлар?

Уста. Ҳали шарманда бўлишларига пича вақт бор. Ҳали дарёни бўққанзимизча йўқ. Оғир бўлинг. Белни яна ҳам маҳкамроқ боғланг. Ишнинг йўғонлари энди келади, Саркор.

Саркор. Айтгандек, битта янгилик эсдан чиқибди. Ҳали, ишдан кейин, шундай ёнбошлаган эдим, кўзим пича илиниб кетибди. Бир маҳал уйғониб қарасам, жаноблари ухлаб ётган эканлар. Фурсатни ғанимат билдиму бориб эртанги ишнинг чорагини жамғариб келдим.

Уста. Э, ҳали шунақа бўлдими? Бўлмаса бизда ҳам битта янгилик бор: ўша, жанобларининг кўзлари пича илиниб кетган вақтда, каминалари бориб эртанги ишнинг ярмини бажариб келган эдилар. Кейин, туриб кетганингиздан ҳам хабардор эдим.

Саркор. Шунақами?! Оббо, сиз-е! Бўш келмадингиз бўш келмадингиз-да, Уста!

Уста. Қани, бўлмаса юринг, фурсат ғанимат, навбатимиз кемаса ҳам жиндак ишлайлик. Ойдинда сайр этиш, гул териш ёшларнинг иши. Уларга халал бермайлик.

Кетишади.

Ашула айтиб Саодат киради. Қўлларидан гул, бошида гулдан чамбарак.

Саодат

Ўртади қалбимни ҳижрон, келмади ёр, келмади,
Йўлида кўзлар нигорон, келмади ёр, келмади,
Васл умиди бирла ёлғиз дилрабо гул мавсуми.
Тўти янглиғ бўлди нолон, келмади ёр, келмади,
Менга берган ваъдаси ёлғонмиди, айтинг, нега,
Лоладек дил бўлди сўзон, келмади ёр, келмади?

Шерали

(киради)

Келди ёринг, бўлма нолон, севдигим, жоним менинг,
Бўлдим ишқингга сазовор, йўқдир армоним менинг.

Саодат

Йўлларингга интизор бўлдим, соғиндим, қайдасан.
Кел, ҳаётим, кел, қувончим, шавкатим, шоним менинг.

Ш е р а л и

Очилибсан лоладек, бошингда гулдин чамбарак,
Қўлларингда даста-даста гул, гулистоним менинг.

С а о д а т

Балки келмас эрди булбул гул бўлиб очилмасам.
Этмаса ром гунча янглиғ лаъли хандоним менинг.

И к к а л а с и

Дилда ишқинг сўнмас асло бевафолик айласам,
Майли, тупроққа тўкилсин бир қошиқ қоним менинг.

С а о д а т. Бунча интизор қилмасангиз? Нима, қўли-
нгиздан байроқни олиб қўйиб гуноҳкор бўлдикми?

Ш е р а л и. Узр, бир оз иш бор эди, тутилиб қолдим.

С а о д а т. Энди ҳар қанча уринманг, барибир байроқ-
ни қайтиб ололмайсиз.

Ш е р а л и. Кеча бизда эди, бугун сизда. Қандингизни
уринг, тан бердик. Аммо лекин бир ҳамла қилсак, эртага
яна ўзимизда-да, ўргилсин!

С а о д а т. Олиб бўпсиз!

Кулади. Шералига гул иргитиб қочади. Шерали орқасидан қувади.
Ҳаял ўтмай шовқин-сурон билан бир-бирини қувлаб, гул отиб
ўйнаб қизлар киради.

Т у р с у н. Бўлди, бўлди! Тавба қилдим.

А д о л. Яна айтасизми? А? Айтасизми?

Т у р с у н. Йўқ! Йўқ! Ҳой қизлар, мен бундан кейин
Адолхон Собиржонни яхши кўриб қолибди, деб айтмай-
ман.

Қизлар кулади. Адол Турсунни қаттиқроқ буйдалайди.

А д о л. Янами? А? Янами?

Т у р с у н (кулгидан тўхтаб). Айтмайман! Бўлди! Бўл-
ди! Ҳой, шошманг! Ҳой, қизлар, менга қаранглар, Собир-
жон тўғрисидаги янги гапни эшитдиларингми?

Қизлар ўйин-кулгидан тўхтаб, Турсуннинг атрофига
тўпланадилар.

Х о с и я т. Яна нима бўлипти? Ё яна шамол учириб
кетибдими?

Қизлар кулади.

Турсун. Йўқ, ундан ҳам қизиқ. Бугун овқат вақтида, Собиржон землянкага боришдан эринибди-ю, бирор пана жой топиб мизгиб олмоқчи бўлипти. У ёқни қарабди, бу ёқни қарабди, пана жой топилмапти. Бир маҳал қараса, нарироқда, ҳалиги полвон машинанинг катта темир яшиги бор-ку?

Хосият. Ҳа, ҳа!

Турсун. Ўша турган экан. Собиржон, Маруся овқат қилгани кетди, у келгунча яшикка тушиб мизгиб олай, ҳеч ким халал бермайди, дебдию секин яшикка тушибди. Буни Қодиржон кўриб турган экан. Бир қизиқ қилай дебдию бориб машинанинг мурватини бурабди. Яшик осмонга кўтарилиб кетибди. Қодиржон яшикни осмонга кўтариб қўйибдию ўзи қочибди. Собиржоннинг ўтакаси ёрилибди. Дунёни дуд кўчириб, дод солибди. Ҳамма тўпланибди. Собиржоннинг аҳволига роса кулишибди. Собиржон шу аҳволда, худди қафасга солинган маймундек, то Маруся келгунча осмонда, яшикда ўтирибди.

Қизлар қотиб кулишади.

Адол. Бояги шовқин, кулги ўшанга экан-да?

Турсун. Ҳа. (узоққа қараб). Ана ўзи ҳам келяпти. Ёнида Маруся.

Хосият. Энди Марусянинг бошини айлантириб юрганга ўхшайди.

Турсун. Айлантириб бўпти. Петька шофер кўрса кўзини мошдек очиб қўяди. Ҳай, тўғри шу ёққа қараб келишяпти, келинлар, келинлар, бекинайлик. Нима деб гаплашишар эканлар.

Қизлар тошларнинг орқасига бекинишади. Собир билан Маруся киради.

Собир. Хўп, дея қолинг энди.

Маруся (кулиб). Хўп демасам-чи?

Собир. Фарҳоддан кетаман.

Маруся. Менга нима, кетсангиз кетаверинг.

Собир. Йўқ, сиз ҳазиллашманг! Ахир қачонгача бу кичкина митти мени ютиб кетаверади. Биламан, боя мени темир яшик билан осмонга кўтариб шарманда қилган ҳам ўша!

Маруся кулади.

Кулманг! Унга ўргатдингизми, менга ҳам ўргатинг.
Маруся. Хўп, бўлмаса эртага келинг, ўргатай. Ҳо-
зирча хайр. (Кета бошлайди.)

Собир. А... қаёққа? Мен кузатиб қўяй...

Маруся (кулиб). Ҳожати йўқ, кузатиб қўядиган ки-
шим бор. (Кетади.)

Собир. Барака топкур, жуда яхши қизу фақат Петь-
каси борлиги ёмон-да.

Қизлар кулишиб, бекинган ерларидан чиқишади.

Оҳо! Жамийй пари-пайкарлар шу ерда экан-да. Бай-бай,
одамнинг кўзи қамашади-я!

Турсун. Хомтама бўлманг, ҳаммамизнинг ҳам Петь-
камиз бор!

Кулишади.

Саодат. Табрик қиламиз, бугун темир яшиқда катат-
са қилибсиз, деб эшитдик.

Кулги.

Турсун. Ҳа, ердан қиз топилмагандан кейин, осмон-
га чиқиб фариштага уйланмоқчи бўлганлар.

Кулги.

Собир. Ҳа, агар битта-яримталаринг кўнгил берма-
саларинг, осмонга учиб кетишим аниқ.

Қодир (киради). Биздан ҳам ола кетинг, амаки!

Собир. Мана, кулгига сабаб бўлган митти. Ҳай, нега
сен мен билан жуда ҳазилкаш бўлиб қолдинг? Муддаонг
нима?

Қодир (кулиб). Кейин биласиз.

Собир. Қоч-е! Яна бир мартаба ҳазиллашсанг иш
ёмон бўлади.

Турсун. Учиб кетадилар, айрилиб қоламиз.

Кулги кучаяди. Саодат билан Шерали киради.

Шерали. Ким у, учиб кетадиган? Биздан фаришта-
ларга салом айтинг.

Кулги. Анвар билан Мунаввар киради.

Анвар. Тун оғиб қолди, ухламайсизларми?
Шерали. Шу ойдинда ухлаб бўладими, ўртоқ инженер. Бугун ухлаш йўқ.

Анвар. Куни билан қаттиқ ишладиларинг, ахир дам-пам олиш ҳам керак-да.

Саодат. Уйин-кулги дам эмасми?

Анвар (кулиб). Бўлмаса дурустроқ уйин қилайлик.

Шерали. Бўпти. Концерт қиламиз.

Анвар. Бўлмаса, кечани Собиржон бошқарсин, ишга мазаси йўқ бўлса ҳам гапга чечан.

Қизлар кулади.

Овозлар. Бўпти! Бўпти!

Собир (жиддий қиёфа билан). Бўлмаса қани, ўтиринглар.

Ҳамма ўтиради. Аста-секин йигитлар, қизлар тўплана бошлайдилар. Буларнинг ичида ҳар хил миллатдан бор.

Фарҳод ГЭС, Бош тўғон қурилишида ишлайдиган қаҳрамон ёш ҳаваскорларнинг ўзаро концертини очиқ деб, эълон қиламан.

Кулги.

Сўралади, халақит берилмасин! Навбатдаги номерамизда... Нимадан бошлаймиз?

Овозлар. Лапар! Ашула! Уйин!

Собир. Хўп, сўровларингга биноан, ҳаммаси ҳам бўлади. Орамизда руслар, украинлар, тожиклар, татарлар ҳам бор. Бинобарин концертимиз ранг-баранг бўлади.

Шерали. Э, гапни чўзмай бошланг, гапдон!

Собир. Хўп, навбатдаги номерамизда Шерали полвон бригадаси билан Саодатхон бригадаси ўртасида лапар! Сўраймиз.

Чапак. Қизлар, йигитлар лапар бошлайди.

Йигитлар

Лапарнинг аввал боши, мармар тоши,
Чит рўмолни ҳўл қилган кўзнинг ёши,
Биздайин фарҳодларни шайдо қилган
Шу турган ширинларнинг қалам қоши.

Қизлар

Юрт учун фидо бўлур азиз бошлар,
Мардларнинг панжасида синар тошлар,
Севгидан сўз очдингиз «чу» деганда,
Ижозат бердимикан, қаламқошлар?

Йигитлар

Парвона бизлар соғу сўлингизда,
Жонимиз фидо бўлсин йўлингизда,
Ихтиёр: хоҳи койинг, хоҳи суйинг,
Қизларжон, тақдиримиз қўлингизда.

Қизлар

Мақол бор: тома-тома кўл бўлади.
Бўстонлар сувсиз қолса чўл бўлади.
Унутманг, лафзингизда турмасангиз,
Кўксингиз кўз ёшидан ҳўл бўлади.

Йигитлар

Розимисиз, умрбод вафо қилсак?
Ўлдинг, сизга зарра жафо қилсак!
Дунёда қолмас асло армонимиз,
Сиз билан Фарҳод ГЭСда сафо қилсак!

Қизлар

Ўзимиз гул терамиз ўзимизга,
Яхшилаб қулоқ солинг сўзимизга,
Байроқни қўлингиздан олиб қўйдик,
Энди қандай қарайсиз кўзимизга?

Қийқириқ. Чапак. Қулги.

С о б и р. Навбатдаги номерамизда, украинча ўйин.

Қизлар, йигитлар украинча ўйин ўйнайдилар.

Навбатдаги номерамизда тожикча ашула.

Тожикча ашула айтилади.

Навбатдаги номерамизда татарча ўйин.

Татарча ўйин ўйналади.

Навбатдаги номерамизда Маруся бошлиқ русча ўйин.

Русча ўйин ўйналади.

Навбатдаги номерамизда умумий ялла «Давримиз».

Х о р

Ишқи озод, толеи ёр, меҳнати шон давримиз,
Доҳимиз Ленин туфайли бўлди шодон давримиз.

Айладик тоғларни талқон, дарёларни пойибанд,
Янги жаннатлар қуармиз берса фармон давримиз.

Зарбимиздан бўлди ҳал, асрий муаммолар бутун,
Бир умрга айлади мушкулни осон давримиз.

Кимки душман бўлса бизга бўлғуси ер бирла тенг,
Этди ғолиб наслимизни шоду хандон давримиз.

М а р д о н киради. Ҳамма уни шовқин билан ўраб олади.

Ш е р а л и. Қани, ота, «Фарҳоду Ширин» қиссасини
сўзлаб беринг. Хонаси! Айтиб беринг! Сўраймиз.

М а р д о н. Хўп, бўлмаса айтиб берай. (Қирғоқдаги
катта тошга ўтиради.)

Қолганлар чолнинг атрофига жойлашадилар. Мардон оғир сўз
бошлайди.

Қадим ўтган замонда, Мирзачўл томонда, Сирдарёнинг
бўйида, Фарҳодтоғдан қуйида, маликаи Ширин отлиқ бир
қиз подшо яшарди...

Чи ро қ аста-секин хиралашиб бориб сўнади.

П а р д а

УЧИНЧИ ПАРДА

Биз узоқ афсонавий ўтмишнинг қучоғига кетамиз. Шириннинг ёзлик қасри, баланд айвон. Узоқда худди аввалги пардадагидек Сирдарё, Фарҳод тоғи, Ширинсой, ундан нари тоғлар силсиласи кўринади. Узоқларга тикилиб заррин тўшақда ётган Шириннинг юзида ғамгинлик ва паришонлик. Уни овутиш тилагида ҳарир кийимлар кийган раққосалар майин рақс қиладилар. Аммо рақслар маликани юпата олмайди. Ширин қўли билан ишора қилади, раққосалар таъзим билан чиқадилар. Рубобчи қизлар киради. Нозик музыка садоси юксалади. Аммо бу ҳам Ширинни юпата олмайди. Ширин қўл силтайди. Рубобчи қизлар таъзим қилиб чиқадилар. Маҳинбону киради.

Маҳинбону

Қандай дард бор юрагингда, маликам?
Нима қилсак кўнглинг ором топади?

Ширин

Менга тинчлик, хилват керак, аммажон.

Маҳинбону

Шаҳзодалар кутиб қолди, жавоб айт.

Ширин

Қайдан келса шунда кетсин ҳаммаси.

Маҳинбону

Қачонгача давом этар танҳолик?
Ҳар боққа бир боғбон керак.

Ширин

Аммажон,
Мен боғ эмас, менга боғбон керакмас.
Қалбимдаги ёр дардимас, юрт дарди.

Ташқаридан шовқин эшитилади.

Фарёд

(ташқаридан)

Қўйиб юбор, маликага арзим бор!

Соқчи

(ташқаридан)

Маликанинг иши бўлмас гадо-да
Орқангга қайт!

Фарёд

Йўл бер!

Соқчи

Йўқол!

Фарёд

Ҳайдама!

Мен халқнинг вакилиман!

Маҳинбону

Маликага тинчлик керак.

Йўл қўйма!

Ш и р и н

Йўл беринг!

Майли кирсин, арзи бўлса сўзласин!

- Фарёд киради. Усти юпун. Офтобда куйган бадани қора, қотма. Соқоли оқ. Юзида алам ва изтироб. Унинг орқасидан қуроли соқчилар киради.

Ф а р ё д

Фуқаронгман кийимимдан ор қилма,
Оч арвоҳ деб, ҳайдамагил саройдан.

Ш и р и н

Сўзла, бобо, менга қандай арзинг бор?

Ф а р ё д

(атрофга оч назар ташлаб)

Мана бизнинг меҳнатимиз, теримиз,
Саройингда зийнат бўлиб турибди.
Бу олтинлар, бу забаржад, кумушлар,
Бу лаълилар, бу жавҳарлар, ёқутлар,
Бу гиламлар, бу шоҳилар, атласлар,
Саройингнинг барча ҳусни, безаги,
Дабдабаси, ҳашамати, барчаси
Меҳнатимиз, кучимизнинг маҳсули!

М а ҳ и н б о н у

(даргазаб)

Довдирамай арзингни айт! Номинг ким?!

Ф а р ё д

Номим Фарёд, тилим аччиқ, феълим тез.
Одил бўлсанг сўзларимга чидайсан!

Ш и р и н

Сўзлай бергил, нима бўлса дилингда.

Ф а р ё д

Бу безаклар парда бўлмиш кўзингга,
Бехабарсан фуқаронинг ҳолидан.
Сенинг нозу неъматларинг беҳисоб,
Элнинг эса ейиш учун нони йўқ.
Сен саройда гулгун шароб ичасан,
Ташналикдан қон ютади фуқаро.
Шоҳи, атлас товланади эгнингда,
Халқинг эса, юпун, гадо, яланғоч.
Қулоғингда ялтирайди инжулар,
Халқнинг эса кипригида ўйнар ёш.

Ш и р и н

(бетоқат)

Бўлди, бас қил! Юрагимга солма ўти

Ф а р ё д

Қачонгача бу уқубат, бу азоб?
Қачонгача гадо бўлиб яшаймиз?
Жондан бездик, тоқатимиз бўлди тоқ.
Қачонгача кўксимизни босар ғам?
Қачонгача дарё бўлур ёшимиз?
Агар сенга юрт, халқ керак бўлмаса,
Тириклайин Мирзаҷўлга кўмиб қўй!

Ш и р и н

Етар, бобо, бас қил энди сўзингни!

Ф а р ё д

Биламиз сен оқиласан, фазлинг зўр,
Фаросатинг ҳар нарсага етади.
Аммо элга нима фойда ақлингдан,
Фаросатинг, идрокингдан, фазлингдан,
Етолмасанг, агар унинг додига,
Мушкулини осон қила олмасанг!

Ш и р и н

Халқимга айт, бисотимда неки бор,
Келиб олсин, элга очиқ хазинам.

М а ҳ и н б о н у

Эсингни йиғ, ўйлаб сўзла, маликам!

Ш и р и н

Қарорим шу!

М а ҳ и н б о н у

Кулки бўлма оламга!
Сўзла, қачон ва қайси шоҳ мулкини
Ўз қўли-ла ғорат қилган вақти бор?

Ш и р и н

Нега керак менга бойлик, хазина
Ярамаса элнинг қора кунига?

Ф а р ё д

Керак эмас элга сенинг хазиранг,
Бойлигинг ҳам, хазиранг ҳам ўзингга.

Ш и р и н

(ҳайрон)

Сабаб?..

Ф а р ё д

Қўлдан берган билан қуш тўймас.
Неча кунга етар берган эҳсонинг?
Беш кун ермиз, ўн кун ермиз, кейин-чи?
Яна ўша оғир ҳаёт, оч турмуш.

Ш и р и н

У ҳолда айт, талаби не халқимнинг?

Ф а р ё д

Обиҳаёт!

Обиҳаёт!

М а ҳ и н б о н у

Афсона!

Имкони йўқ, тадбири йўқ бир талаб.

Ф а р ё д

Сувсизликдан хароб бўлди қишлоқлар,
Сувсизликдан қуриб кетди ўтлоқлар.
Сувсизликдан юртга офат келмоқда,
Қум босмоқда далаларни, боғларни,
Сув бер бизга, келса агар қўлингдан,
Адлинг бўлса элни сувга сероб қил.

М а ҳ и н б о н у

Қаршингдаги мироб эмас, малика!

Ф а р ё д

Маликадан мироб афзал, халқ учун,
Мирзачўлга мироб керак, шоҳ эмас!

Соқчилар қилич суғурадилар. Маҳинбону ғазабда.

М а ҳ и н б о н у

Тилингни тий!

Ш и р и н

Тегманг! Чолнинг сўзи ҳақ!
Қиличларни қинга солинг, йўқолинг!

Соқчилар чиқадилар.

Оғир савдо солиб қўйдинг бошимга.

Ф а р ё д

Сеникидан енгил эмас, халқники.

Ш и р и н

Обиҳаёт! Обиҳаёт қайда у,—
Халқимизнинг ширин орзу, хаёли?!
Азиз бобо, модомики сен мендан —
Талаб қилдинг имкони йўқ нарсани,
Энди ўзинг тадбирини айтиб бер!

Ф а р ё д

Сирдарёдан Мирзачўлга сув чиқар!

М а ҳ и н б о н у

Афсонароқ талабидан тадбири.

Ш и р и н

Бўлармикан?

Ф а р ё д

Уриниб кўр, маликам.
Ишни бошла, хизматингга халқ тайёр!

Ширин ўйга толади. Оғир жимлик. Ташқаридан халқнинг говури эшитилади.

Эшигинг халқ тўпланиб турибди,
Нима дейсан? Халққа чиқиб нима дей?

Ш и р и н

Майли, чиқиб халқимга айт, унадим.

Ф а р ё д чиқиб кетади.

Хабар қилсин, меҳмонларга, кирсинлар,
Мен кийиниб ёнларига чиқаман.

Чиқиб кетади. Чироқ ўчади. Қоронгиликда Мардоннинг овози эшитилади. У ҳикоясини давом эттиради.

Мардон. Маликаи Шириннинг овозаси етти иқлимга кетди. Маликанинг ҳуснини эшитиб туш-тушдан ошиқлар кела бошлади. Лекин малика ҳеч бирини қабул қилмади, назарга илмади. Кунлардан бир кун...

Чироқ ёнади. Аввалги саҳна, базм қизиган. Шаҳзодалар давра олиб ўтирибдилар. Буларнинг ичида Фарҳод ҳам бор. Мулозимлар хизматда. Май, музика, рақс. Мулозим киради, ўйин тўхтайтиди.

Мулозим. Маликаи Ширин ташриф буюрурлар.

Меҳмонларда жонланиш. Бир ёнида Маҳинбону, бир ёнида вазир, Ширин киради. Ҳамма таъзим билан уларни қарши олади. Ширин, Маҳинбону сўнг бошқалар жой-жойларига ўтирадилар.

Маҳинбону. Хуш келибсиз, азиз меҳмонлар.
Меҳмонлар. Хушвақт бўлинг, малика.

Вазир

Қулоқ солинг, маликанинг ишқида,
Ором билмай, узоқ-яқин ерлардан,
Тоғлар ошиб, дарё кечиб, чўп босиб,
Бунда келган шаҳзодалар, ошиқлар.
Маликанинг сизга битта шарт бор:
Кимки агар маликанинг васлига
Эришмоқчи бўлса, айлаб жасорат,
Мирзачўлга сув чиқарсин дарёдан.

Шаҳзодалар ичида ғовур-ғувур бошланади: «Оғир шарт!», «Қийин иш! Хаёл! Афсона!» каби сўзлар эшитилади. Аммо ҳеч ким журъат қилиб очиқ жавоб беролмайди. Оғир жимлик. Сўнг Фарҳод ўрнидан туради.

Фарҳод

Қабул қилдим маликанинг шартини.

Ширин Фарҳодни энди кўради; у қаттиқ ҳаяжонда.

Ширин

Ё раббий!

Ш а ҳ з о д а л а р

Биз ҳам шартни бажаришга тайёрмиз.

В а з и р

Ундай бўлса рухсат сизга, меҳмонлар,
Синаб кўрсин ўз бахтини ҳар ошиқ.

Ҳамма кўзгалади, Ширин билан Фарҳоддан бўлак ҳамма чиқиб
кетади.

Ф а р ҳ о д

Бир боқиб ақлимни олдинг, бир боқиб ҳолим хароб.

Ш и р и н

Бир кўриб ошуфта бўлдим, бир кўриб бағрим кабоб.

Ф а р ҳ о д

Хаста мен ишқингда дилбар, айла дардимга даво,
Уртама ҳижрон ўтида, берма жонимга азоб.

Ш и р и н

Сенсиз олам менга зиндон, сенсиз офатдир ҳаёт,
Менга сенсиз гул оловдир, заҳри қотилдир шароб.

Ф а р ҳ о д

Дарёни занжири банд, чўлларни бўстон айлагум,
Беҳисоб тилсимлар очгум йўлласанг, қилсанг итоб.

Ш и р и н

Чўлни гул қил, сендан ўзга илтимосим йўқ менинг,
Халқ учун чўлларни обод айласак бўлгай савоб.

И к к а л а с и

Бир боқиб ақлимни олдинг, бир боқиб ҳолим хароб.
Уртама ҳижрон ўтида, берма жонимга азоб.

Ш и р и н

Хуш келибсиз, бунда мардим, султоним.
Пойи қадамингга садқадир жоним.
Бир кўриб ишқингга тутилдим, сўзла,
Номинг ким? Қайдансан, азиз меҳмоним?

Ф а р ҳ о д

Отим Фарҳод, зотим кунчиқар ёқдан,
Васлинг умидида келдим йироқдан.
Мендай ошиқингга шафқат қила кўр,
Қалбим ўртанмасин аччиқ фироқдан.

Ш и р и н

Элга аён бўлди, ўртада шарт бор.
Инсонманми этсам шартимни инкор?
Ўзга бажармасин, сен бажар шартни,
Агар қилмай десанг ишқимизни хор.

Ф а р ҳ о д

Лафзидан қайтганни инсон демасмен,
Шартни бажармасам Фарҳод эмасмен.
Яхши қол ҳозирча, хайр, маликам.
Шартни бажармасдан бунда кемасмен.

Ф а р ҳ о д чиқиб кетади. Чироқ сўнади. Мардоннинг овози эшитилади.

М а р д о н. Ошиқлар ишга тушади, аммо ҳеч ким дарёдан сув чиқаролмади. Обиҳаёт ишқида халқ неча йил тер тўкди, жафо чекди, аммо обиҳаётдан дарак бўлмади.

Чироқ ёнади. Уша саҳна, фақат орадан беш-олти йил ўтган. Ш и р и н ғамгин ва паришон ҳолда ўтирибди. Канизаклар ғамгин хор бошлайди.

Х о р

Ғам билан дил пора-пора бўлди ғамхор бўлмади,
Қайғу саҳросида қолдик, бахтимиз ёр бўлмади.

Севги осмонида жавлон этмади сайёрамиз,
Ер висоли субҳи содиқдек намудор бўлмади.

Ёшимиз кўл бўлди, аммо, топмадик обиҳаёт.
Орзумиз ярқираб оққучи анҳор бўлмади.

Барча меҳнат елга учди, топмадик дардга даво,
Чўл гулистон, дашту саҳро саҳни гулзор бўлмади.

Хор тугайди. Ширин ишора қилади, канизаклар чиқиб
кетадилар. Маҳинбону киради.

Маҳинбону

Беш йил бўлди ҳамон йўқдир натижа,
Кўринмайди уқубатнинг охири.
Маълум бўлди фойда бермас ишимиз,
Энди бас қил, ишни тўхтат, маликам.

Ширин

Иш тўхтаса бирга тўхтар нафасим,
Ҳаёт йўқдир обиҳаёт бўлмаса.

Маҳинбону

Азоб берма ўзингга ҳам, халққа ҳам.

Ширин

Сув бўлмаса роҳат қайда халқ учун?
Сув бўлмаса хароб бўлур юртимиз.
Сув бўлмаса барбод бўлур давлатим.

Мулозим кириб таъзим қилади.

Мулозим

Фарёд келди.

Ширин

Кирсин.

М у л о з и м

Ҳозир, маликам.

Чиқиб кетади. Фарёд киради.

Ш и р и н

Ҳорма, бобо!

Ф а р ё д

Бор бўл, бекам.

Ш и р и н

Не хабар?

Ф а р ё д

Ҳар галгидан ачиқроқдир хабарим,
Битта қолмай, кечиб сенинг васлингдан,
Шаҳзодалар ташлаб кетди ариқни.
Фақатгина Фарҳод қолди кетмаган.
Халқ ичида очлик, касал бошланди.

Ш и р и н

Нималарни эшитаман, ё раббий!

Ф а р ё д

Фалокатнинг олдини ол, маликам.

Ш и р и н

Бериб бўлдим, хазинада борини,
Бисотимда ҳеч бир нарса қолмади.

Ф а р ё д

Ундай бўлса дардга даво йўқ экан.

Ш и р и н

Қандай даҳшат! Қандай офат, худойим!

М а ҳ и н б о н у

Айт-чи, Фарёд, бу уриниш, бу ишдан —
Чиқармикан, бир натижа?

Ф а р ё д

(оғир хўрсинади.)

Маликам,
Туман босди гидрокимни, бу ишга —
Етмай қолди, энди менинг ақлим ҳам.

Ш и р и н

(изтиробда)

Бу қандай ҳол?! Мен шўрликни эзмаган
Қийнамаган энди сен ҳам бормидинг?!

Ф а р ё д

(ғамгин)

Тақдир экан, энди қандай қилайлик,
Кўп уриндик, натижаси бўлмади.
Тоғни талқон қиламиз деб лоф урган
Шаҳзодалар чидолмасдан қочдилар.
Тархонларинг, амирларинг, бекларинг
Элни талаш, эзиш билан овора.
Нима қилсин бечора халқ? Қўлида
Қуроли йўқ, усти юпун, қорни оч.
Етмагандай бу жафолар, бу дардлар
Елкасини ўйса беклар қамчиси?!
Боёнларинг қонни сўрса зулукдай,
Нима қилсин жафокаш халқ, шўрлик халқ?
Қайга борсин? Кимга айтсин додини?!
Юрт ишқида, обиҳаёт ишқида
Беш йил жафо, заҳмат чекди ботир халқ.
Беш йил тинмай ариқ қазди, тер тўкди.
Аммо энди кўзи етмай бу ишдан —

Бир натижа чиқишига, оҳиста
Ишни ташлаб обиҳаёт ахтариб,
Нон ахтариб, бахт ахтариб, бахтсиз халқ,
Мирзачўлдан кўчиб кета бошлади.

Ш и р и н

Қандай даҳшат! Бундан кўра худойим,
Ола қолсанг бўлмасмиди жонимни?!

Йиғлайди. Ҳовлиқиб в а з и р киради.

В а з и р

Бир хушхабар олиб келдим, маликам!

М а ҳ и н б о н у

Қандай хабар? Сўзла тезроқ! Тез сўзла!

В а з и р

Хисров отлиқ бир сеҳргар келибди.
Сирдарёдан Мирзачўлга бир кунда
Сув чиқариб бераман деб турибди.
Фақат дейди, розимикан малика?
Ўз шартида турганмикан ҳали ҳам?
Агар чўлга сув чиқарсам, ўша кун —
Никоҳимда бўлармикан?

Ш и р и н

(даҳшатда)

Е раббий!

В а з и р

Рози бўлса зудлик билан билдирсин,
Шу кечаёқ сув чиқарай, деб айтди.

М а ҳ и н б о н у

Рози бўлгил!

В а з и р

Рози бўлинг, маликам!

Ш и р и н

Бахти қаро, толеи шум эканман,
Бу хабарни агар Фарҳод эшитса,
Шу ондаёқ жудо бўлур жонидан.
Эй худойим, менга берган озоринг,
Ситамларинг, жафоларинг озмиди?

Ф а р ё д

Тақдирингга тан бер энди, маликам,
Бебурд бўлма, лафзингда тур, рози бўл.

Ширин жавоб бермай йиғлайди.

Қуллаар, очлар, яланғочлар ҳурмати,
Обиҳаёт ишқида жон берганлар,
Бахти қаро бенаволар ҳурмати,
Юрт ҳурмати, халқ ҳурмати рози бўл!

Ш и р и н

Рози бўлдим, тақдир экан не чора?
Майлига мен бахтсиз бўлай ва локин,
Халқим, наслим бахтли бўлсин умрбод.
Мен розиман, чиқиб айтинг Хисровга.
Уз сеҳрини, қудратини кўрсатсин.

Ҳамма чиқиб кетади. Ширин ғамгин куйлайди.

Мен каби оламда ҳеч ҳоли паришон бормикин?
Толеи шум, улфати ғам, бағри бирён бормикин?
Зулмати ҳижронда қолган, кўзи гирён бормикин?
Айрилиб иқболидин чоки гирибон бормикин?
Мен каби бир булбули шўрида нолон бормикин?
Севги саҳросида Ширин бир самандар воладир,
Ҳажрида куйган кўнгил монанд ўтлуғ лоладир,
Эгди ғам қаддимни, дўстлар, кўзда ашким жоладир,

Кўшиди дард дардимга ҳижрон, кори борим ноладир,
Маслаҳат бер, э табиб, дардимга дармон бормикин?

Ёндириб ўтларда бемор айлади даврон мени,
Зулм ила ҳаддин зиёд хор айлади даврон мени,
Ҳасрату кулфатлара ёр айлади даврон мени,
Бир сиқим тупроққа ҳам зор айлади даврон мени,
Давр зулмидин халос ўлмакка имкон бормикин?

Чироқ ўчади. Яна Мардоннинг овози эшитилади.

Мардон. Маккор Хисров ҳийла билан Шириннинг
васлига эришмоқчи бўлди. Фарҳодни Шириндан, Ширин-
ни Фарҳоддан жудо қилмоқчи бўлди. Чорасиз қолган Ши-
рин Хисровнинг шартларига кўнди ва ўзини кўр тақдир-
нинг хоҳишига ҳавола қилди.

Чироқ ёнади. Уша саҳна. Ойдин кеча. Узоқда ярқираб Сирдарё-
дан чўлга қараб сув оқмоқда. Канизаклар билан ўралган Ширин
сувни томоша қилмоқда. Орқадан, пастдан халқнинг товуши
эшитилади.

Овозлар. Обиҳаёт! Обиҳаёт! Ушалган орзу! Орзу-
мизни рўёбга чиқарган маликаи Шириннинг умрлари бо-
қий бўлсин! Омин!

Халқ Ширинга қараб гулдасталар иргитади. Шириннинг бошига
гул ёғилади. Ширин халққа таъзим қилади.

Ташналарни сувга сероб қилган маликаи Шириннинг
давлати бундан ҳам зиёда, мартабаси бундан ҳам баланд
бўлсин, омин.

Халқ тарқала бошлайди, шовқин аста-секин босилади.

Ширин

Сирдарёдан Мирзачўлга сув чиқди,
Шарафига катта базм бошлансин.

Канизаклар таъзим билан чиқадилар. Ширин узоқдаги сувга
тикилиб.

Мана халқнинг жилва қилган орзуси,
Мана ўша обиҳаёт! Эзгу сув!

Энди сувга сероб бўлур ташналар,
Энди гулга бурканади Мирзачўл,
Энди қочар ўлкамиздан муҳтожлик.
Энди кулар халқимизнинг толеи.
Фақат афсус бу толени бахш этган,
Хисров отлиқ келгинди бир жодугар!..
Наҳотки мен энди унинг амрига,
Фармонига бўйсунамен? Наҳотки,
Висолимдан баҳра олур бегона?
О... Не учун бу шарафга, бу бахтга —
Шўрлик Фарҳод бўлолмади муяссар?
О, сеҳргар, о касофат ойдин тун
Жудо қилдинг мени азиз Фарҳоддан.
Энди мени ҳаётдан ҳам жудо қил!

Маҳинбону киради. Унинг орқасидан созандалар, раққосалар, канизақлар кириб жойлаша бошлайди. Мулозимлар май, нози неъматлар таший бошлайди.

Маҳинбону

Сув туфайли ҳар гўшада, ҳар уйда,—
Тўй бошланди. Шодлик сиғмас ҳеч ерга.
Севинч ёши ўйнар халқнинг кўзида.

Ширин

Жуда яхши... Жуда яхши, аммажон.

Маҳинбону

Нима бўлди, сенга азиз, маликам,
Гул юзингга ғам булути чўкибди?

Ширин

Бир оз тобим қочди чоғи... зарарсиз.
Сиз базмни бошлай беринг... Мен бир оз,
Дам олайн. Сўнг албатта чиқаман.

Ширин кетади. Вазир бошлиқ меҳмонлар киради. Буларнинг орасида ўз лашкарбошилари билан Хисров ҳам бор. Ҳамма ўтиради.

Маҳинбону. Хуш келибсиз, азиз меҳмонлар!

Хисров Хушвақт бўлинг, малика! (Утирганлар ичидан Ширинни ахтариб.)

Назаримда малика йўқ бу ерда,
Еки мендан ор қилдими?

Маҳинбону

Мутлақол
Кийинмоқда, бир оз туриб чиқади.

Хисров

Пардоз-андоз, ясан-тусан, истиғно,
Буларсиз ҳам шайдосимиз Шириннинг.

(Кулади.)

Маҳинбону

Сабр қилинг!

Хисров

(дағал)

Бесабрман, малика!

Ёки Ширин, мени кутиб, тўшакда —
Етганмикан? Қира қолай ёнига?

Хисров ва унинг аёнлари кулади. Сарой аҳли дилгир. Маҳинбону
газабда.

Маҳинбону

Бу ишингиз бўлармикан одобдан?

Хисров

Хайр майли, тезроқ чиқсин! Қани май!
Қани бошланг базмингизни, малика!

Маҳинбону ишора қилади. Базм бошланади. Май, музика. Кани-
заклар гамгин хор айтишади.

Х о р

Ошиқ аҳли бевафолар дастидан хор бўлмасин,
Бир табассум, бир боқиш, бир бўсага зор бўлмасин.

Булбули шўрида афгон чекмасин гул ҳажрида,
Дил қуши ғам домига ҳаргез гирифтор бўлмасин.

Севги бозорида маъсум, лола юзлар ҳуснига
Бевафо, золим, ситамгарлар харидор бўлмасин.

Бода тут, соқи, лабо-лаб, айшу ишрат чоғидир,
Ҳасрату кулфат, надоматдан дил афгор бўлмасин.

Хор тугайди. Рақс бошланади. Баэм авжига чиққанда ичкаридан
бир к а н и з а к югуриб чиқади. У даҳшатда.

К а н и з а к. Маликам! Маликам! Маликам Ширин за-
ҳар ичди!

Ҳаммада ҳаяжон, даҳшат.

Ма ҳ и н б о н у. Ё раббий, бу қандай даҳшат!

Ма ҳ и н б о н у. бир неча к а н и з а к ичкарига қараб чопади.
Ташқаридан чопиб м у л о з и м киради.

М у л о з и м. Қани малика? Қани малика?

В а з и р. Не хабар? Сўзла!

М у л о з и м. Маликанинг тўйларини эшитиб, Фарҳод
ўз тешаси билан ўзини чопиб ўлдирди.

Даҳшат, саросима кучаяди.

В а з и р. Ўлим устига ўлим! Даҳшат устига даҳшат!

Ташқаридан Фарёднинг овози эшитилади.

Ф а р ё д. Маликам! Маликам! Хиёнат! Хиёнат!

Ф а р ё д киради. Орқасидан қуроланган халқ, Хисров саросимада.
Фарёд Хисровни кўриб.

Хиёнаткор! Келгинди ит! Лўттибоз!
Тутинг буни, қўлларини боғлангиз!

Хисров ва унинг шериклари қилич суғуради, Шириннинг навкарлари ҳам қилич яланғочлайдилар. Қисқа, аммо шиддатли жанг бўлади. Хисровнинг шериклари ўлади. Хисровни боғлайдилар. Маҳинбону киради. У даҳшатда.

Қани бекам? Қани Ширин? Қайда у?

Даҳшатли жимлик. Ҳамма Маҳинбонудан жавоб кутади.

Маҳинбону

Ширин ўлди, бизни етим қолдириб.

Маҳинбону йиғлайди, қизлар унга эргашади.

Фарёд

Мирзачўлим гулга тўлсин, яшнасин,
Сувга сероб бўлсин халқим умрбод,
Деб воз кечди ҳаётидан малика!
Аммо, афсус, қурбон бўлди беҳуда.
Кутилмаган бир фожиа юз берди.
Бу фожиа, бу ўлимнинг боиси,
Мана бу ит! Мана бу паст жодугар.
Барчамизга панд берибди бу маккор.

(Узоқни кўрсатиб.)

У кўринган дарё эмас, сув эмас,
Бу айёрнинг ерга ёйган бўйраси!
Бу бўйралар ойдин тунда ярқираб,—
Кўринмоқда кўзимизга сув бўлиб.

Ҳамма даҳшат билан узоқдаги сувга қарайди, сув йўқолади.

Маҳинбону

Қандай даҳшат, қандай даҳшат, ё раббий!
Алданибмиз жодугарнинг макрига.
Олиб чиқиб дорга осинг, бу итни!

Навкарлар Хисровни олиб чиқиб кетадилар. Мунгли музика садоси юксалади. Музика фонида Фарёднинг аламли монологи эшитилади.

Ф а р ё д

Бахт изладик, бахтсизликка йўлиқдик,
Тўй истадик, содир бўлди фожиа.
Шодлик дедик, кўксимизни босди ғам.
Ҳаёт дедик, ўлим бўғди томоқдан.
Обиҳаёт сароб бўлди биз учун,
Барча умид хароб бўлди биз учун.
Кўп уриндик, ҳал бўлмади муаммо,
Кўп уриндик, жумбоқ қолди ечилмай.
Жавоб беринг қайси насл, қай замон.
Ҳал қилади асрларнинг жумбоғин?
Жавоб бер, эй, замин, замон, қаерда?
Қайдан оқар обиҳаёт чашмаси?

Фарёд ўз монологини сўзлар экан, чироқ аста хиралашиб бориб сўнади. Фарёднинг сўнги сўзлари қоронғиликда янграйди. Фарёднинг овози тўхтар-тўхтамас, Мардоннинг овози эшитилади.

М а р д о н

Кекса Фарёд бахт изласанг бунда кел!
Гул истасанг, нур истасанг бунда кел!
Асрларнинг чўққисидан ошиб ўт,
Бу ёққа кел, обиҳаёт истасанг,
Бизда оқар обиҳаёт чашмаси!
Мана, бизмиз қудратли халқ, зўр авлод,
Асрларнинг жумбоғини ҳал қилган.
Мана, бизмиз ерни сувга мўл қилган,
Гулзор этган саҳроларни, чўлларни.
Мана, бизмиз ГЭСлар қуриб, оламга —
Нурдан либос кийинтирган ғолиблар.
Бунда келинг, бенаволар, ғариблар,
Бунда келинг толеи шум, ташналар.
Бунда келинг, қуллар, очлар, гадолар,
Обиҳаёт, нажот бунда, бахт бунда!

П а р д а

ТУРТИНЧИ ПАРДА

Бош тўғон. 1944 йилнинг январь. Ҳамма ёқ қор. Совуқ. Бўрон. Олдинги планда штаб жойлашган чодир. Ичида стол-стуллар. Темир печка. Чодирнинг чап томонида ташқарига, ўнг томонида медпунктга кирадиган эшик. Орқа планда жуда кичрайиб қолган Фарҳод тоғи. Унинг орқасидан дарё ва дарёга ташланаётган тошларнинг товушлари, буйруқлар, бақириқлар, экскаваторлар, юк машиналарининг шовқини ва ҳар замонда узоқдан тош кўпорган поргашлар эшитилиб туради. Саҳнанинг бир чеккасидан тинмай турнақатор бўлиб у ёқдан-бу ёққа замбил, тош кўтарган қурувчилар ўтиб турадилар. Улар бир ичи қирғоққа туташган понтон кўприкка ўтиб юкларини пастга, дарёга ағдарадилар, сўнг яна қайтадилар. Чодирда доктор, ҳамшира, Мардон, Қодир. Мардон чой ичмоқда. Ҳамшира Қодирнинг қўлини боғламоқда.

Овозлар. Чаққон-чаққон! Эҳтиёт бўл! Ағдар! Кўзингга қара! Тез-тез! Ҳа, баракалла! Бўш келма! Яша!

Қодир (хаёлчан). «Фарҳод-Ширин» қиссасини айтиб берганингизда баҳор эди, ҳозир эса қиш. Орадан саккиз ой ўтди. Аммо ҳамон ўша қисса ёдимда. Қаёққа бормай, қаёққа қарамай кўз олдимда Ширин пайдо бўлади. Мана ҳозир ҳам дарё бўғаётганларни томоша қилиб чодирнинг орқасида тургандай... Фарҳод-чи? Фарёд-чи? Хаёлимда тургани турган. Ҳатто кечалари тушимга киради. Фарёд чолнинг фарёди қулоғимдан сира кетмайди. Дарё шовқини ҳам, бўрон товуши ҳам худди Фарёднинг фарёдига ўхшаб эшитилади... Жуда таъсирли ҳикоя сўзлаб бердингиз.

Мардон. Ҳа... Жуда таъсирли ҳикоя: Фарёд дарёни ким бўғади, деб савол қилди. Биз жавоб бермоқдамиз.

Ҳамшира (Қодирнинг қўлини боғлаб бўлади). Мана бўлди.

Доктор. Энди бир-икки кун ишга чиқмайсиз.

Қодир (ирғиб ўрнидан туради). Бир-икки кун ишга чиқмайсиз? Ишнинг энг қизиғи бошланганда-я, дарёни бўғиш вақтида-я?

Қўлга уҳлаб Собиржон киради ва печканинг ёнига ўтиради.

Доктор. Ярангиз зўриқиб кетади, майиб бўлиб қоласиз.

Қодир. Э, шу маҳалда ишга ярамайдиган қўлни кесиб ташламайманми!

Тез кетади. Доктор орқасидан бақриб қолади.

Доктор. Ҳо, касал! Ҳо, Қодиржон! Шошма! (Кулади.) О... Чатоғ-эй!

Мардон. Олов, олов... (Собирга.) Ҳали ҳам ютолмадингизми?

Собир. Ютолмадим. Мен энди битта ҳунарга эга бўлдим, у эса уч ҳунар ўрганиб олди. Ҳозир бурилшик... тош қўпоровчи. Дарёга ташланаётган тошларни шулар қўпориб беради. (Кулиб.) Лекин яхши бола. Ўзим ҳам қойилман.

Мардон (дарёга ишора кулиб). Иш қалай?

Собир. Ҳали-вери бўй берадиган сиёқи йўқ. Бу дарё жуда тошхўр чиқиб қолди. Назаримда мана шу беш кечаю беш кундузда бешта тоғни ағдаргандирмиз. Йўқ, биқ этмайди. Ютгани ютган, оқизгани оқизган. Ҳозир темирдан қилинган чорпоялар ташланмоқчи. Эҳтимол дарё темирга бўй берад.

Чап томондан бир неча инженерлар билан Заславский киради. Орқа томондан Анвар чиқади.

Заславский, Хўш, чорпоялар тайёрми?

Анвар. Тайёр, Николай Павлович, сизни кутиб турибмиз.

Заславский. Жуда соз.

Елкасида катта харсанг кўтариб, хиргойи қилиб Шерали киради.

Шерали

Қўлга олдим олмос теша,
Ғолиб бўлдим мен ҳамиша,

Ҳо, сувлари зумрад шиша,
Йўл бер, Сирдарё, йўл бер!

Ҳамма мароқ билан унга қарайди.

Анвар (*кулади*). Доим шу... Ялла қилгани қилган. На чарчашни биледи ва на уйқуни. Беш кечаю беш кундуз сурункасига ишлаб ётибди.

Заславский. Ҳақиқий Фарҳод!

Шерали елкасидаги тошни дарёга ағдариб қайтади.

Шерали!

Шерали. Лаббай! (*Келади.*) Салом, ўртоқ инженер!

Заславский. Салом, салом! Ҳорманг, полвон!

Шерали. Бор бўлинг, ота!

Заславский (*ҳазиллашади*). Бу, ҳали ҳам дарёни бўғолмапсиз-ку, қандай бўлди?

Шерали. Ҳа... Жиндак қиёнқилиқ қилиб турибди.

Шералиниқидан кичкина бўлмаган тошни елкалаб Саодат киради. Ҳамма ҳайрат билан унга қарайди.

Заславский (*Саодатга имо қилиб*). Сендан қолишмайди-ку!

Шерали. Ҳа, онаси адашиб қиз туғиб қўйган. Аслида йигит.

Саодат (*елкасидаги тошни дарёга ағдаради. Орқасидан замбилда тош кўтариб келаётган Адол билан Хосиятга*). Чаққон-чаққон, бунча имиллайсизлар!

Қизлар юришни тезлайдилар, деярли чопадилар.

Заславский. Ҳо, ўртоқ бригадир, одамларни бунча шоширасиз?

Саодат. Э, келинг, ўртоқ инженер! (*Ёнига келиб.*) Агар тош дарёга устма-уст тушиб турмаса, фойдаси йўқ. Тошни дўл қилиб ёғдириб, дарёнинг тинкасини қуритиш керак.

Заславский (*Саодатнинг чарчаган қиёфасига қараб*). Дарё ўзингизни тинкангизни қуритиб қўйибди-ку.

Саодат (*қаддини тиклайди*). Қуритиб бўпти!

Заславский. Беш кечаю беш кундуздан бери на ухлармишсиз, на дам олармишсиз. Бу қандай бўлди?

Саодат (кулади). Дарёни бўғайлик, кейин биратўла дам оламиз.

Заславский. Қани, бўлмаса юринглар.

Ҳамма пастга тушиб кетади.

Собир. Юринг ота, дарёга темир ташланмоқчи. То-моша қилайлик.

Мардон билан Собир чодирдан чиқиб қирғоққа келади ва пастга қараб томоша қила бошлайдилар.

Саркор билан Уста киради. Улар ҳам қирғоқдан пастга тикиладилар.

Саркор. Ҳой, аттанг, сепоя бўлармиди!

Уста. Унашмаса нима қиласиз?

Сарвар (ўтиб кетаётган Мунавварни тўхтатади). Қизим. (Қўйнидан хат чиқариб.) Мана, бу хатни ўқиб бер-чи, уйдан келибди.

Мунаввар (хатни очиб ўқийди). «Ул Фарҳодда ишлаётган дадасига. Зудлик билан қайтинг. Солижон тўғрисида...» (Ўқишдан тўхтайдди.)

Саркор (ҳаяжонда). Солижон тўғрисида? Нима депти Солижон тўғрисида? Солижонга нима бўпти? Ўқи, қизим! Ўқи!

Мунаввар (тутилиб). Солижон тўғрисида қора... йўқ... Солижон тўғрисида...

Саркор. Қора хат келибдимми?

Мунаввар йиғлаб юборади. Саркор даҳшатда. У жавдираб Устага, Мардонга қарайди.

Энди қандоқ қилдим! Ишонган боғим, суянган тоғим ўша эди-ку! Энди қандоқ қилдим, Уста!

Уста (ҳаяжонда). Сабр қилинг... Сабр қилинг...

Мардон. Тақдир... Пешанада бори шу экан-да, Саркор!

Устага «олиб кетинг», деб имо қилади.

Уста. Қани юринг. (Саркорни суяб олиб кетади.)

Саркор. Ёлғиз фарзанд эди-я! Энди нима қилдим, Уста!

Кетадилар. Мунаввар ёшини артиб, пастга тушиб кетади. Пастда шовқин кўтарилади.

Овозлар. Ҳа, қани! Ҳа, кўтаринглар! Ҳа, ҳа! Авай-
ланглар! Секин-секин! Эҳтиёт бўлинглар! Қани, қани! Ҳа,
ҳа! Хўп, хўп!

Дарёга ташланган оғир нарсанинг овози эшитилади. Пауза.

Буни ҳам ташланглар! Қани, ҳа! Ҳа! Ҳа! Қани, хўп!

Яна дарёга ташланган оғир нарсаларнинг овози эшитилади.
Пауза.

Ташланглар! Иккаласини бараварига ташланглар!
Ҳа, ҳа.

Мухторов билан вакил киради. Қирғоқдан пастга қарашади.

Ҳа, қани! Баравар! Хўп!

Яна дарёга ташланган оғир нарсаларнинг овози эшитилади. Жим-
лик. Қовоғи солиқ Заславский, Анвар, Мунаввар, сўнг
бошқалар чиқишади.

Вакил. Ҳорманглар!
Заславский. Бор бўлинг!

Кўришадилар.

Вакил. Бўлмадими?
Заславский. Бўлади... Оқизиб кетди.
Анвар. Чирпирак қилиб юборди.
Заславский. Икки тонна энгиллик қилди.
Анвар. Камида беш-олти тонна бўлиши керак.
Мунаввар. Подъёмный машина керак.
Мухторов. Шу топда темирни, подъёмный машина-
ни қаердан оламиз?
Заславский. Ҳамма бало шунда: уруш...
Мухторов. Сепоядан бир иш чиқмасмикан?
Анвар. Темир кор қилмадию ёғоч кор қиладими?
Вакил (Анварга). Чолларни чақириб келинг-чи, бир
маслаҳатлашиб кўрайлик.

Анвар кетади.

Мухторов. Қани, ичкарига кирайлик!

Ҳамма ичкарига киради.

Вакил. Наҳотки бўғолмаймиз?

Заславский. Бўғишга-ку, бўғамиз-а!

Вакил. Қачон?

Мухторов. План бўйича муддат йигирма кун. Ҳозир фақат беш кун ўтди.

Вакил. Ахир, бутун мамлакатнинг кўзи сизда. Кечаси Москвадан яна звонить қилишди, дарёни қачон бўғасиз, деб сўрашди. Нима деймиз? Бўғолмаётибмиз, қўлимиздан келмай ётибди, бизга темир, подъяёмный машина юборинг деймизми? Ҳолбуки, ҳар бир нарса, темир фронт учун зарур!

Жимлик. Анвар, Уста, Саркор киришади.

Келинлар! Бардаммисизлар!

Уста. Шукур, ўзингиз бардаммисиз, ота.

Вакил (Саркорнинг аҳволини сезиб). Сизга нима бўлди, Саркор? Тобингиз қочдими ё чарчадингизми?

Саркор (йўғлаган товуш билан). Уғлим... яккаю ягона фарзандим... урушда ҳалок бўлибди.

Огир жимлик.

Вакил (ўйлангандан сўнг). Аниқ хабар келдими?

Саркор (жавдираб). Кампир хатида ёзибди.

Вакил. Балки янглишдир... Урушда бундай ҳодисалар кўп бўлади... Анигини биламиз.

Саркор (суюниб). Илоё айтганингиз келсин. Янглишмикин-а, Уста?

Уста. Ажаб эмас.

Саркор (болалардек суюнади). Янглиш! Рост, янглиш бўлиши керак! Ахир, яккаю ягона фарзандим-а. Яқиндагина ўзидан хат келган эди. Янглиш!

Вакил. Мана, дарёни тезроқ бўғиб, Фарҳод ГЭСни қуриб олайлик, уруш ҳам тугаб, болалар ҳам келиб қолади.

Саркор. Илоҳим айтганингиз келсин, ота! Қани, Уста, юринг, дарёни тезроқ бўғайлик! (Шошиб эшикка йўл олади.)

Вакил. Шошманг, Саркор.

Саркор тўхтади.

Сизлар билан пича маслаҳат бор. Дарё тошга ҳам, гемирга ҳам бўй бермай турибди.

Уста. Ёғочга бўй беради. Тош, темир силлиқ, тўхтамайди. Ёғоч ғадир-будир, юмшоқ, чип ушлайди. Норинни ҳам Кампирровотни ҳам, Қорадарёни ҳам сепоя билан бўққанмиз.

Заславсий. Бу тўғри... Лекин сепоя Сирга енгиллик қилади.

Вакил. Оғир қилиб бўлмайдими?

Уста. Нега бўлмасин, бўлади. Фақат кўпроқ ёғоч керак.

Вакил (жонланиб). Ҳар қанча ёғоч бўлса топамиз. Сепояларни гайёрлаш учун неча кун керак?

Уста (ўзича хомчўт қилиб). Ўн икки... ўн икки... йигирма тўрт... Олти... жамулжам ўттиз... Беш-олти кун керак.

Вакил. Жуда соз! (Мухторовга.) Буларни алоҳида парвариш қилинг.

Мухторов. Нима керак бўлса ҳаммасини муҳайё қиламиз.

Вакил (Заславскийга). Сиз нима дейсиз, Николай Павлович?

Заславский (кулади). Бу чоллардан кўн гап чиқади.

Вакил (кулади). Буларнинг бошида минг йилларнинг тажрибаси бор. (Чолларнинг елкасига қоқади.) Булар халқ инженерлари. Хўп, бўлмаса бир ҳафта ичида дарёни тамом бўғамиз, деб Москвага хабар қиламиз. Уялтириб қўймайсизларми?

Уста. Уялтирмаймиз. Хабар қилаверинг! Қани кетдик, Саркор.

Чиқиб кетишади.

Вакил (хурсанд). Ажойиб одамлар. Олтин одамлар. (Узтариб.) Аммо Саркорга жабр бўлибди, чакки бўлибди. Чолни овутиш керак... Ҳозирча ўғлим тирик деб, ўйласин. Кейин кўникар.

Орқада шовқин кучаяди. Чироқ ўчиб ёнади. Орадан беш-олти кун ўтган. Одамлар ҳамон турнақатор бўлиб дарёга тош ташиш билан овора, шовқин-сурон авжида. Бўрон кучида. Чодирда Мунаввар, доктор, ҳамшира. Мунаввар ниманидир ёзиб ўтирибди.

Доктор. Ҳозирга қадар дарёга қанча тош ташланди, дедингиз?

Мунаввар. 15 минг кубометр.
Доктор. Оҳо!.. 15 минг кубометр тош ҳазилакам гап эмас, уйсангиз тоғ пайдо бўлади.

Заславский киради.

Заславский. Хўш, келишмадимми?

Мунаввар. Ҳозир келиб қолишади.

Заславский (ҳазиллашиб). Хўш, қалай, Фарҳод ГЭС Шимолий Тошкент каналича бор эканми?

Мунаввар (кулиб). Ҳа, ҳали ҳам ўша гап эсингиздами? Сўраманг. Бу янги бир дунё экан.

Заславский. Шундай, шундай, бу янги бир дунё... Янги бир дунёнинг яратилиши...

Анвар, Уста, Саркор, Шерали, Саодат киради.

Анвар. Мана, келишди.

Заславский. Жуда соз. Сепоялар тайёрми?

Уста. Тайёр.

Саркор. Жуда катта сепоялар қилдик, ўртоқ инженер. Дунё бино бўлиб бунақанги сепоя қилинган эмас. Бўйи ўн икки, ўн уч метрдан бўлди. Худди дорбозларнинг доридек келади. Оғирлиги (Анварга) қанча дедингиз?

Анвар. Бир ярим тонна, икки тонна.

Заславский. Жуда соз. Хўш, сепояларни қандай қилиб ўрнатмоқчисиз?

Анвар. Усталар билан маслаҳатлашиб, шундай қарорга келдик. Саркор бошлиқ бир бригада ўнг қирғоқдан, Уста бошлиқ иккинчи бригада сўл қирғоқдан қўйиб келади. Дарёнинг ўртасига бориб, икки бригада учрашади. Сепояларни икки қатор қўймоқчи бўлдик. Ҳар қатори ўн икки сепоядан, жами йигирма тўрт сепоя, қолганлари запас, ҳар аҳтимолга қарши.

Заславский (хурсанд). Жуда соз. Демак, ҳаммаси жойида.

Анвар. Фақат бригадалар масаласи бир оз чатоқ бўлиб турибди. (Чолларни кўрсатиб.) Усталарнинг фикрига кўра, сепоя ўрнатишга фақат бақувват йигитлар керак.

Саодат. Нима, биз йигитлардан кам иш қилаётимизми? Йигитлар ер қазиса, ер қазиб ётибмиз, тош кўтарса тош кўтараётимиз. Бизни қачонгача камситасизлар?

Уста. Қизим, сизларни ҳеч ким камситаётгани йўқ... Илоё барака топинглар, ҳеч кимдан кам иш қилаётганла-

ринг йўқ. Аммо бу иш сизларга тўғри келмайди: сувга тушишга тўғри келади. Кун совуқ. Дарё тез.

Саодат. Майли, нима бўлса бўлар.

Шерали. Саодатхон...

Саодат (*Шералининг сўзини бўлиб*). Ҳамма гапирса ҳам сиз гапирманг! Сизча биз четда қолсак, Сирдарёни бўққан биз — йигитлар, деб дунёга жар солсангиз, шундайми?

Шерали (*кулиб*). Шундай, ўргулсин.

Саодат (*тутақиб*). Бекоргинани айтибсиз! (*Заславскийга*.) Ўртоқ инженер, агар мумкин бўлса, бу ишга битта ҳам эркак аралашмасин, биз ўзимиз, аёллар, бўғамиз!

Саодатдан бўлак ҳамма кулади. Саодат газабда.

Шерали (*ҳазилли давом эттиради*). Сиз — қизлар Маликаи Ширин бўлиб амр этинглар, биз — йигитлар Фарҳод бўлиб дарёни бўғайлик. Буйруқ сиздан, иш биздан. Меҳнатни биз қилайлик, роҳатни сиз. Машаққат бизники бўлсин, шуҳрат сизники!

Кулги.

Саодат. Биз малика эмасмиз, саройда ўтириб амр берадиган. Биз колхозчилармиз, дарёни жиловлайдиган. Гап битта: йигитлар сувга кирса сувга кирамиз, ўтга кирса ўтга!

Анвар (*кулади*). Мана, гап шу. Йигитлар шоҳида ўйнаса, булар баргида ўйнамоқчи.

Заславский (*кулади*). Хайр, нима ҳам дедик, майли иштирок қилсинлар.

Саодат (*хурсанд*). Яшанг, ўртоқ инженер. (*Эшикка қараб чопади*.)

Заславский. Ҳой, ҳой! Шошманг, гап бор!

Саодат тўхтайд.

Спирт ичганмисиз?

Саодат (*чўчиб*). Йўғ-э! Худо сақласин, бола бўлиб оғзимга олган эмасман.

Заславский. Бўлмаса, юз грамм спирт ичиб туришга тўғри келади.

Саодат. Қўйинг-э, бир грамм ҳам ичмайман.

Заславский. Бўлмаса, сепояда ишламайсиз.

Саодат (*ҳайвон*). Нега?

Заславский. Спирт ичмасдан туриб, сувга тушиб бўлмайди. Совуқ кесиб юборади.

Саодат. Ҳазиллашаётисиз.

Заславский. Ҳазили йўқ.

Саодат (ўйланиб). Бўлмаса, қизлардан бир сўрай.

Шерали. Ҳали, йигитлар сувга кирса сувга, ўтга кирса ўтга кирмоқчи эдингиз-ку, ўргулсин.

Саодат (қочиримга жаҳли чиқиб). Бўпти, ичамиз! (Чиқиб кетади.)

Заславский. Шерали полвон, сиздан сўраб ўтирмасак ҳам бўлар ёки сиз ҳам оғзингизга олмаганмисиз?

Шерали. Йўғ-э, нега. Ҳар ўлтиришда бир литр, икки литрдан ароқни отиб, шамолди калла қилиб юрган болалармиз.

Кулишади.

Заславский (чолларга). Хўш, сизлар-чи?

Саркор (чўчиб). Йўғ-э, йўғ-э! Биз ароқсиз ҳам сувга тушаверамиз. Урганиб қолганмиз. Нима дедингиз, Уста?

Уста. Энди, бу киши, шу ёшга келиб оғзига олган банда эмас. Бу кишига ҳар ярим соатда бир пиёла, бир пиёла эритилган қўй ёғи шимиртирилиб турилса кифоя: бизга эса, ўша «мўйсафид» тузук.

Саркор (ҳайрон). Уста?!

Уста. Қани кетдик.

Ҳамма ташқарига чиқа бошлайди.

Саркор (Мунавварга). Қизим, у кунги хатимизга ҳали жавоб келгани йўқми?

Мунаввар. Йўқ, ҳали тез келмайди. Фронт узоқ. Хотиржам бўлинг, ўғлингиз тирик!

Саркор. Илоё айтганинг келсин, қизим. Мен ҳам тирик деб юрибман. Ахир, биттаю битта фарзанди-да. (Чиқиб кетади.)

Мунаввар (орқасидан қараб). Бечора чол.. Ҳа хонавайрон бўлгур Гитлер, қанча одамни мотамсаро қилмади!

Нарсаларини йиғиштириб ташқарига чиқади. Қирғоқда одам тўпланади. Орқада шовқин кучаяди.

О в о з л а р. Қани, ҳа! Тортинглар! Ҳа, қани! Кўтар!
Ҳа, қани! Эҳтиёт бўлинглар! Қани, туш! Сувга туш! Ҳа-
зир бўл! Қани, ҳа! Ҳа, ҳа!

Дарёга тушган оғир нарсанинг товуши эшитилади.

Бас! Маҳкам ушланглар! Кетди! Торт! Ушла! Қоч! Қо-
чинглар! Қўйиб юбор! Олиб кетди!

Пастда — орқада шовқин зўраяди. Қирғоқдагилар ҳаяжонда.

Бирга оқди! Ким экан, у! Саодат!

Ҳамма пастга қараб чопади. Орқада шов-шув кучаяди. Бир оздан
сўнг ҳушсиз Саодатни кўтариб Шерали киради. Ҳар иккаласи
ҳам ҳўл. Орқада ҳаяжонли халқ.

А н в а р (халққа). Қайтинглар! Иш тўхтамасин!

Халқ қайтади. Шерали Саодатни чодирга олиб киради. Ор-
қасидан Анвар, Мунаввар киради.

Доктор (иккинчи хонани кўрсатиб). Бу ёққа олиб
киринг!

Шерали Саодатни ичкарига қўйиб чиқади. Мунаввар,
доктор ичкарига кириб кетади. Анвар билан Шерали ҳаяжон
билан натижани кутади.

Доктор (ичкаридан). Тирик!

Ҳамма енгил тортади.

(Ҳамширага.) Тез ечинтиринг, бошқа кийим кийгинг,
массаж қилинг. Спирт билан.

Доктор, Мунаввар қайтиб чиқади, ҳамшира чиқиб яшиқдаги
спиртни олиб бир идишга қўяди, қолган спиртни столда қолдириб
кириб кетади.

А н в а р. Бирор ери майиб бўлмадимикан?

Доктор. Ҳозир ҳушсиз, айтиш қийин. Ҳушига кел-
син, биламиз. Тош-пошга урилган бўлса керак. Чаккаси
ёрилибди.

А н в а р. Упкаси шамолламаса яхши эди.

Доктор (Шералига кўзи тушиб). Э! Тез ечинг! Ку-
руқ кийим кийинг! Шамоллаб қоласиз!

Шерали. Мени қўя беринг, доктор. Мени жин ҳам урмайди. *(Ичкарига ишора қилиб.)* Унга эҳтиёт бўлинг. *(Столдаги спиртни пиёлага қуюди.)*

Доктор. Нима қилмоқчисиз? Ичманг, тоза спирт! Ендириб юборади!

Шерали. Ендириб бўпти. *(Ичади.)*

Анвар. Шерали! Нима қилдингиз!

Шерали. Ташвиш тортманг. *(Устини кўрсатиб.)* Хўлман, ёнмайман. Агар жуда ёндирадиган бўлса бориб яна дарёга тушаману ўчиради! Мен энди бу дарёдан астойдил хафа бўлдим. Дарё менинг газабимни қўзғатиб қўйди. Энди ўзидан кўрсин! Ё бўғаман, ё бўғиламан! *(Қуйлайди.)*

Шер эмасман бўйнингга занжир солмасам!

Ғолиб бўлиб майдонда танҳо қолмасам.

Бўйсун энди амримга, э телба дарё,

Тинчимасман бағрингдан зиё олмасам.

Сув бер, чўллар сувингга токай интизор,

Бўлгил энди биз билан ҳар ишда ҳамкор.

Сув бер, нур бер, Сирдарё, фармонимиз шу,

Минг йилларнинг орзуси бўлсин барқарор.

Толе мени соҳиби фармон айлади,

Йўллардаги мушкулни осон айлади,

Таслим бўлура амримга дарёлар, чўллар,

Бахтим мени ғолиби даврон айлади.

(Тез чиқиб кетади.)

Саодат *(ичкаридан)*. Шерали! Шерали! Қани Шерали?

Мунаввар *(ичкарига киради)*. Тинчланинг! Тинчланинг, Саодатхон. Шерали дарё бўғаётибди.

Саодат. Хайрият, оқиб кетмаяпти. Хайрият, тирик экан.

Ҳамшира. Яна ҳушидан кетди.

Анвар. Яхши қаранг, доктор! *(Чиқиб кетади.)*

Орқада шовқин зўраяди.

Овозлар. Қани, ҳа! Тортинглар! Кўтаринглар! Ҳа, Шерали, ҳазир бўл!

Ш е р а л и (орқадан). Қани сувга туш. Собиржон, туш!
Жонингни олмайди. Оқсанг мен бор. Ташла!

Сувга ташланган оғир нарсанинг овози эшитилади.

О в о з л а р. Ушла! Маҳкам тут! Бўш келма, Шерали!
Ҳа, баракалла! Юборманглар! Тўхтади! Урра! Тўхтади.
Тош бос! Шох бос! Тез, тез! Юборма, Шерали! Қандингни
ур, Шерали! Бопладинглар! Иккинчисини ташланглар, қа-
ни! Ҳа! Хўп!

Сувга тушган сепоянинг овози эшитилади. Шовқин, қийқириқ.
Бўрон, қор.

П а р д а

БЕШИНЧИ ПАРДА

Фарҳод ГЭС. Тўғрида маҳобатли ГЭС биноси. Бир чеккада минбар. Ҳамма ёқ байрамчасига безатилган. Озода. Чиройли. ГЭС битиб ишга тушиш муносабати билан тантанали маросим бўлмоқчи. У ёқдан-бу ёққа ясанган ва хурсанд қурувчилар ўтиб туради. Атрофдан кулги, қўшиқлар эшитилади. Заславский ва Анвар мароқ билан қулоқ солмоқда.

Анвар. Халқ хурсанд.

Заславский. Ўз меҳнатининг натижасини кўргандан кейин, албатта хурсанд бўлади-да. Хўш, Аму қурилишига борасанми?

Анвар. Албатта. (Кулиб.) Ўрганган кўнгил ўртанса қўймас, дейдилар... Катта ишларга ўрганиб қолдик.

ГЭС тарафдан Қодир чиқиб келади.

Заславский. Хўш, ўртоқ техник, ишлар қалай?

Қодир. Жойида, Николай Павлович.

Заславский. Ўқишга қачон жўнайдиغان бўлдинг?

Қодир (кулиб). Фарҳод ГЭСнинг чирогини ёқаману жўнайман. Фақат отам бечора ранжийдиганга ўхшайди.

Заславский (таажжубда). Отанг фронтда ўлган эмасмиди?

Қодир (хўрсиниб). Ҳа... Ўшандан кейин Саркор билан ота-бола тутинганмиз.

Собир киради.

Собир. Николай Павлович, бу, Амударёда ҳам ГЭС қурилади, деб эшитдим. Биз чеккада қолмайлик. Энди ҳар

қанақа иш бўлса ҳам қотириб ташлай берамиз. Узингизга аён, мана Фарҳод ГЭСда ишлаб 72 хил ҳунарга эга бўлдик. Деррикчилик дейсизми, экскаваторчилик дейсизми, бурилшиқлик дейсизми, ҳаммасини ҳам қилаверамиз.

Кулишади.

З а с л а в с к и й. Фарҳод ГЭС мактабида етишган ҳунармандларни чеккада қолдириб бўладими? Энди қаерда катта қурилиш бўлса ўша ерда сизлар.

Кулади.

С о б и р. Яшанг, ота. Қани, Қодиржон, ҳалиги ишимиз чала қолмасин.

Кетишади. Узоқдан Шералининг ашуласи эшитилади. Заславский билан Анвар кулиб, қулоқ солади.

Ш е р а л и

Саодат бирла ҳамдамман, ажойиб боғу роғим бор.
Мунаввар этгучи оламини Фарҳоддек чароғим бор.
Кел эй, Фарҳод, кел, эй Ширин, менинг-ла сайри
гулзор эт.

Эрам боғидан афзал янги бўстон, янги боғим бор.
Келинг, обиҳаёт ишқида юрган ташналар бунда,
Менинг обиҳаётим, кавсарим, шарбат булоғим бор,
Саодат бирла ҳамдамман севинчим сифмас оламга,
На тилда оҳу фарёдим, на дилда зарра доғим бор.

З а с л а в с к и й. Ҳа, полвон, тўйдан олдин тўй қилиб юборибсизми?

Ш е р а л и. Э-ҳа, салом алайкум, Николай Павлович... Узр, жиндак отилди. (Кулиб.) Айбдор ўзингиз, дарё бўғишда мени ароққа ўргатиб қўйган ўзингиз... Хотирингиздами? Ҳа... ҳа! Ҳазил... Зигирча ҳам кўнглингизга олмаг... Мана, Анваржон гувоҳ, мен унақа кўп ичадиган йигитлардан эмасман. Ойда-йилда бир жиндак-жиндак... бир литр, икки литр... Тўғри, бугун бир оз ичилди... Аммо лекин боиси бор... келингиз ҳалигидай... кўзи ёриди...

Заславский билан Анвар хурсанд.

Заславский. Шундайми, табрик қиламиз!

Анвар. Табрик қиламиз.

Шерали (таъзим қилиб). Қуллуқ-қуллуқ!

Заславский. Уғилми, қизми?

Шерали. Уғилми, қизми деманг, Фарҳодми, Ширинми денг.

Заславский (кулиб). Хўш, Фарҳодми, Ширинми?

Шерали. Ширин.

Заславский (кулиб). Сизда Ширин, сизда Фарҳод, демак, қуда бўлар экансизлар-да!

Кулишади.

Шерали. Биринчи фарзанд — биринчи бахт. Хафа бўлмайсиз, биринчи бахтнинг соғлиғига жиндак отилди.

Заславский. Бундай бахт учун ҳар қанча отилса ҳам арзийди.

Кулишади.

Анвар. Саодатхон ўзлари дурустми?

Шерали. Раҳмат, дуруст. (Ҳаёлчан.) Шу, Николай Павлович, кечадан бери калламдан бир ўй сира кетмайди... Ширин билан Фарҳод дарёни бўғмоқчи бўлдилар... Аммо ўзлари бўғилдилар... Дунё юзидан йўқ бўлиб кетдилар. Биз-чи? Ҳам дарёни бўғдик, ҳам униб-ўсдик, кўпайдик... Фарҳод ГЭСда юзлаб Ширин, юзлаб Фарҳод туғилди... Ҳазили йўқ... Фарҳод билан Шириндан жаҳонга ёдгор бўлиб фақат афсона қолди. Биздан эса, насларга ёдгор бўлиб (ГЭСни кўрсатиб.) мана шу ҳақиқат қолади... Айтинг-чи, Николай Павлович, устоз, хурсанд бўлса, чирансак, ғурурлансак ҳақимиз борми?

Заславский. Минг мартаба!

Шерали. Биласизми, нима учун Фарҳоду Ширин замонасида халқнинг орзуси рўёбга чиқмади? Мен ўйлаб-ўйлаб топдим. Бу вақтда Совет давлати йўқ эди... Ленин партияси йўқ эди!

Заславский билан Анвар завқланиб кулишади.

Йўқ, аниқ гап.

Заславский. Шундай...

Шерали. Ҳа, балли, устоз. Энди, бўлмаса, узр, мен яна Саодатхондан бир хабар олай.

Заславский. Хўп.
Шерали (ашула айтиб кетади).

Саодат бирла ҳамдамман, кўнгилда йўқдир армоним,
На тилда оҳу афғоним, на дилда зарра доғим бор.

Қодир киради.

Қодир. Сизларни чақиришаётибди.

Заславский билан Анвар кетади. Уста билан Саркор
киради. Ясанишган.

(Кета туриб Саркорга.) Нариги беқасамни кийсангиз
бўлмасмиди?

Саркор. Шу ҳам бўлади, ўғлим, жуда ясанвормай-
лик.

Қодир. Бугун ҳар қанча ясансак ҳам арзийди, тўйни-
миз, ота.

Саркор (кулиб). Хўп, ўғлим, хўп, кияман.

Қодир кетади.

Барака топгур ўз ўғлимдан ҳам яхши, меҳрибон... Со-
лижоннинг йўқлигини сира билдирмай қўйди... Фақат икки
кундан бери Тошкентга кетаман, деганини эшитиб пича
ичим ғаш.

Уста. Нега ғаш бўласиз, урушга борармиди, борса
ўқишга боради-да... Майли ўқисин. Мулла бўлсин. Бундан
кейин ўқимаган кишининг иши чатоқ.

Саркор. Шундай, шундай...

Уста. Хўш, уни-буни қўйинг, гап тайёрми?

Саркор. Қанақа гап?

Уста. Э, ҳали сизга ҳеч нарса дейишгани йўқми?

Саркор. Йўқ, нима эди?

Уста. Сиз, бугун, манави минбардан халққа ваъз ай-
тасиз.

Саркор (чўчиб). Қаёқдаги ваҳма гапларни айтиб,
одамни қўрқитманг, Уста.

Уста. Қачондан бери қўрқоқ бўлиб қолдингиз? Шун-
дай азим дарёни бўғишдан қўрқмаган одам, минбарда ту-
риб тўрт оғиз сўз айтишдан қўрқадими?

Саркор. Яна ўнта дарёни бўғ десалар бўғаман, лекин
гап жўнидан ҳеч иложи йўқ.

Уста кулади. Вакил, Заславский, Анвар, Мухторов
ва меҳмонлар киради.

Вакил (чолларга). Энди ҳорманглар, ҳа, баракалла!
Қани, юринглар. Минбарга!

Саркор (саросимада). Биз чиқмасак.

Вакил. Э, бу қанақа бўлди? Тўйбоши сизлар. Юрт
улуғлари сизлар, юринглар!

Саркор (жавдираб). Уста...

Уста. Юринг!

Ҳамма бориб минбарга чиқади. Саҳнага ясанган халқ,
меҳмонлар тўпланади.

Мухторов (митингни очади). Ўртоқлар! Фарҳод
ГЭСни ишга тушириш муносабати билан чақирилган танта-
нали халқ митингини очиқ деб эълон қиламан. (Қарсак.)
Ўртоқлар, сиз билан биз, партиямизнинг раҳбарлигида,
уруш қийинчиликларига қарамай, кекса Сирдарё қирғоқла-
рида қаҳрамонларча ишладик, тер тўкдик ва шараф билан
халқимизнинг орзусини рўёбга чиқардик, улуғ Партиянинг
топширигини бажардик. (Қарсак.) Фарҳод ГЭС тайёр.
Бугун Фарҳод ГЭС ишга тушади. Бугун Фарҳод биринчи
бор мамлакатга ток беради. (Қарсак.) Сўз отага.

Вакил

Биродарлар, минг йилларнинг муаммоси ҳал бўлди.
Наслларнинг талабига жавоб бердик муносиб.
Мана, бугун тайёр бўлди, ишга тушар Фарҳод ГЭС,
Мана, бугун нур сочади Ўзбекистон қуёши.
Бу иншоот халқимизнинг ифтихори, ғурури,
Маҳорати, жасорати, шижоати, қудрати.
Бу шонли халқ меҳнатининг мангу ўлмас ҳайкали
Ўзбек халқи учун Фарҳод синов эди улуғвор.
Бу синовдан аъло ўтиб, қойил қилди халқимиз.
Бу биз учун фақатгина патир хамир учидан.
Сувга, нурга улуғ юриш мана энди бошланур,
Олдимизда Қорадарё, Норин, Аму, Зарафшон,
Яна қанча улуғ ишлар навбат кутиб турибди,
Ҳали биздан қанча-қанча саҳро чўллар сувталаб.
Юртимизнинг нурга бўлган эҳтиёжи ҳали кўп.
Ҳали қанча бойликлар бор, ер остига яширинган.
Ҳали қанча очилмаган тилсимлар бор тоғларда.

Электрик қувватидан очилади тилсимлар.
Нурга бўлган улуғ юриш мана энди бошланур:
Ўзбек халқи маҳкам боғла яна меҳнат камарин!
Яна улуғ ғалабалар сари бардам олға бос!
Ҳар бир ишда, илҳомчимиз партияга минг раҳмат!
Бизни қўллаб-қўлтиқлаган рус халқига минг раҳмат!

Қарсақ, сўнг тантанали жимлик. Ҳамманинг кўзи ГЭСда. Бир оздан сўнг ялт-ялт этиб нур ёнади. Ҳамма ёқни нур қоплайди. ГЭС тепасида Лениннинг нурдан қилинган сурати пайдо бўлади. Қарсақ, шодисена. Сўнгра тўй-ўйин бошланади. Қизлар шўх «Обиҳаёт» ялласини бошлайди.

Қ и з л а р

Кўрсатиб ўз аҳдида қаттиқ сабот,
Охирида топди эл обиҳаёт.

Обиҳаёт, қатраси гавҳарга тенг,
Жилваю жавлонидин эл кўнгли шод.

Сув келади сойга тўлиб, тўлғаниб,
Сув эмас у ташнага қанду новвот.

Айлагали бошдин-оёқ чўлни гул
Мавж уриб оқиб келур обиҳаёт.

Дарёни забт этди бугун шонли халқ,
Кўрсатиб ўз аҳдида қаттиқ сабот.

Йигитлар айтган «Ўйнасин» ялласи остида қизлар ўйинга тушади.

Й и г и т л а р

Очилиб, гул-гул ёниб зулфи паришон ўйнасин,
Ишва бирлан силкиниб товус хиромон ўйнасин.

Ҳар тарафга тарқатиб гулзорда гуллар атрини.
Юзлари гул, тишлари дур, лаъли хандон ўйнасин.

Чулғаниб белларга заррин кокили мастонавор,
Қадди барно тўлғаниб мисли Зарафшон ўйнасин.

Дилни ўтларга ёқиб, серноз ила қийғоч боқиб,
Хуштабассум, хуштакаллум, офатижон ўйнасин.

Юз латофат бирла ошиқларга санъат боғидан
Лутфи эҳсон айлабон ул моҳитобон ўйнасин.

Қарсақлар остида ялла ва ўйин тугайди. Сўнг йигитлар, қизлар
Фарҳод ГЭСга бағишланган «Кокилинг» ашуласини ижро этишади.

Й и г и т л а р , қ и з л а р

Ўлкани бошдан-оёқ айлар мунаввар кокилинг,
Хуснига қўшгай ҳуснлар нур сочиб зар кокилинг.

Нурга чўмгай шаҳру қишлоқ, нурга чўмгай боғу роғ
Ҳар томонга тарқалиб кетганда пар-пар кокилинг.

Беҳисоб тилсимлар очгай тоғу саҳро қўйнидан,
Кекса чўллар кўксини қилгай, муаттар кокилинг.

Сендадур инсонни мафтун айлаган қудрат ва нур.
Шубҳасиз, юзлаб қуёшга арзигай ҳар кокилинг.

Ўйин-тантананинг охири умумий хор билан тугайди.

Х о р

Ўлкамизни сар-басар озод гулистон айладик,
Халқимизни ноzi неъматга фаровон айладик.
Наслимизни мангу голиб, марду майдон айладик,
Жангда душман бахтини ер бирла яксон айладик.
Шонли меҳнат жабҳасида жаҳду жавлон айладик.
Кимки душман бўлса бизга фарқ бўлур қон, ёшига.
Барча қойил, наслимизнинг зарбига, бардошига.
Шонли тарих номимизни ёзди Фарҳод тошига,
Нур сочар Ленин қуёши халқимизнинг бошига,
Кулди иқбол, ҳур Ватанни нурли бўстон айладик.

П а р д а

1947 й.